

UPPSALA
UNIVERSITET

Juridiska institutionen
Vårterminen 2016

Examensarbete i civilrätt, särskilt avtalsrätt
30 högskolepoäng

Tillitsfullmakten

– en undersökning av begrepps- och rättsbildningen i
NJA 2014 s 684

Författare: Olle Wännström

Handledare: Docent Joel Samuelsson

Innehåll

1	Inledning.....	5
1.1	Presentation av ämnet.....	5
1.2	Syfte och frågeställningar	5
1.3	Om valet av uppsatsens inriktning.....	6
1.4	Metod och material	7
1.5	Avgränsningar	9
1.6	Terminologi.....	9
1.7	Disposition	10
2	Allmänt om fullmakter	11
2.1	Fullmaktens grundläggande egenskaper.....	11
2.2	Fullmaktstyper.....	13
2.2.1	Avtalslagens fullmaktstyper.....	13
2.2.2	Fullmaktstyper vid sidan av avtalslagen.....	14
2.3	Närmare om fullmaktsbegreppet	15
2.3.1	Fullmakts- och viljeförklaringsbegreppen i avtalslagens förarbeten	15
2.3.2	Grönfors modernistiska fullmaktslära	17
2.3.3	Lehrbergs respektive Grönfors tolkningar av fullmakts- och viljeförklaringsbegreppen.....	19
3	Tolkning av rättshandlingar	21
3.1	Grundläggande tolkningsprinciper	21
3.1.1	Distinktionen mellan subjektiv och objektiv tolkning	22
3.2	Tillitsprincipen: En misstagsregel och en tolkningsregel	23
3.3	Tolkning av fullmakter.....	25
4	Tillitsfullmakten.....	27
4.1	NJA 2013 s 659.....	27
4.1.1	Bakgrund	27
4.1.2	Domskälen	27
4.1.3	Kommentar till NJA 2013 s 659.....	28
4.2	NJA 2014 s 684.....	30
4.2.1	Bakgrund	30
4.2.2	Domskälen	31
4.3	Analys av tillitsfullmaktens rekvisit.....	32
4.3.1	Kravet på faktisk och befogad tillit.....	32
4.3.2	Den närmare innebörden av befogad tillit.....	33
4.3.3	Härrörandekravet.....	34
4.3.4	Kravet på huvudmannens insikt.....	35
4.3.5	Närmare om vad huvudmannens ska ha insikt om	37
4.3.6	Slutsatser efter analysen av tillitsfullmaktens rekvisit.....	38
4.4	Behörighet och befogenhet vid tillitsfullmakt.....	39

5	Begreppsbildningen i NJA 2014 s 684.....	41
5.1	Om distinktionen mellan viljeförklaringsfullmakter och tillitsfullmakter....	41
5.1.1	HD:s hantering av viljeförklaringsbegreppet.....	41
5.1.2	Problemet med uppdelningen mellan viljeförklaringen och tilliten.....	42
5.1.3	Den nya begreppsbildningen betraktad utifrån 32 § st 1 avtalslagen....	43
5.1.4	Några slutsatser om distinktionen mellan viljeförklaringsfullmakter och tillitsfullmakter	44
5.2	Något om orsakerna bakom den nya begreppsbildningen.....	45
5.2.1	En teori: Förståelsen av tillitsprincipen som förklaringsmodell.....	45
5.2.2	DCFR:s inflytande som förklaring.....	47
6	Synpunkter på rättsbildningen i NJA 2014 s 684.....	49
6.1	Kravet på huvudmannens insikt.....	49
6.2	Begreppsbildningen i NJA 2014 s 684	51
7	Sammanfattning.....	53
	Käll- och litteraturförteckning	55

1 Inledning

1.1 Presentation av ämnet

Det har sagts att rättens enda konstant är dess föränderlighet.¹ Samtidigt förefaller denna förändring ske i ultrarapid i vissa avseenden, inte minst på avtalsrättens område.² Ibland sker dock avgörande förändringar i ett slag, såsom när HD avgjorde det rättsfall som ska stå i centrum i denna uppsats. I NJA 2014 s 684 berikades den svenska fullmaktsläran med en ny fullmaktstyp, *tillitsfullmakten*. Avgörandet byggde vidare på ett uttalande som HD hade gjort i NJA 2013 s 659, om att den som skapar en befogad tillit hos någon annan om att han företräds av en behörig person i en viss avtalssituation kan bli bunden av den personens handlande. I NJA 2014 s 684 anförde HD att det rättsläge som kom till uttryck i 2013 års fall kunde beskrivas så, att ”utöver att en fullmakt kan vila på huvudmannens viljeförklaring kan den under vissa förutsättningar ha sin grund i den tredje mannens befogade tillit.” I svensk rätt går numer alltså en skiljelinje mellan viljeförklaringsgrundade och tillitsgrundade fullmakter. Denna uppsats behandlar tillitsfullmakten och uppdelningen mellan den och den viljeförklaringsgrundade fullmakten. Frågan ställs hur den fullmaktslära som HD presenterade i NJA 2014 s 684 passar in i sin kontext: Rättsläget före 2013 års fall och den begreppsbildning som då användes inom fullmaktsläran. Jag gör också ett försök att spåra orsakerna bakom den förändring av fullmaktsläran som NJA 2014 s 684 medfört.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att göra en grundlig analys av tillitsfullmakten så som den beskrevs i NJA 2014 s 684. Analysen har två sidor som behandlas växlande, varav den ena kan beskrivas som mer teoretisk och den andra som mer materiell. Den teoretiska sidan tar sikte på begreppsbildningen i NJA 2014 s 684, tillitsfullmakten som särskild fullmaktstyp och skiljandet mellan den och viljeförklaringsfullmakten. Den fullmaktslära som HD introducerade i 2014 års fall ställs i relation till den klassiska fullmaktslära som har sin grund i avtalslagen och dess förarbeten, samt den modernistiska fullmaktslära för vilken Kurt Grönfors varit den främsta företrädaren i svensk rätt. Analysens materiella del tar sikte på tillitsfullmaktens rekvisit. Dessa rekvisit ställs i förhållande till andra regler och

---

¹ H Andersson, Ansvarsproblem i skadeståndsrätten s 35. Se även J Samuelsson, Tolkningslärans gåta s 18f.

² Framför allt gäller detta fundamentet för den svenska avtalsrätten, avtalslagen, som med undantag för införandet av 36 § väsentligen är oförändrad sedan den trädde i kraft 1915. ”Avtalslagen är en ruin!” ska Grönfors enligt en ofta återgiven anekdot ha sagt på sin dödsbädd. S O Johansson & C Ramberg, Kurt Grönfors in memoriam s 1122.

principer, som reglerna om tolkning av rättshandlingar och då framför allt tillitsprincipen. Jag kommenterar även tillitsfullmakten utifrån reglerna om behörighet och befogenhet, och uppdelningen mellan självständiga och osjälvständiga fullmakter. För att uppfylla syftet kommer jag att besvara följande frågeställningar:

- i) Hur passar tillitsfullmakten in i den specifika materiellrättsliga kontext i vilken den placerats?
- ii) Vilken förståelse av viljeförklaringsbegreppet kommer till uttryck i NJA 2014 s 684?
- iii) Vad skiljer en tillitsfullmakt från en viljeförklaringsfullmakt, och hur kan uppdelningen mellan dessa två fullmaktstyper förstås med avtalslagen som referensram?
- iv) Vad kan tänkas ligga bakom den omdaning av fullmaktsläran som NJA 2014 s 684 innebär?
- v) Finns det skäl att, som det har ansetts i doktrinen, ifrågasätta prejudikatvärdet av NJA 2014 s 684 till någon del?

1.3 Om valet av uppsatsens inriktning

Enligt en vanlig uppfattning är den klassiska rättsvetenskapens slutmål att bistå praktiskt verksamma jurister.³ Den typiska forskningsuppgiften är att genom rekonstruktionen av en viss rättsregel göra en bedömning av hur den ska uppfattas i ett visst konkret sammanhang.⁴ Forskningens nyttoaspekt står alltså i förgrunden enligt detta synsätt. I denna uppsats har jag tagit mig friheten att diskutera andra frågor än sådana som är intressanta ur ett snävt tillämpningsperspektiv. Det gäller de utläggningar som rör betydelsen av historiska faktorer eller förståelsen av teoretiska begrepp. Jag vill dock göra gällande att dessa frågor också är viktiga att diskutera, i synnerhet med hänsyn till att syftet med denna uppsats är att placera in tillitsfullmakten i en större avtalsrättslig kontext. För inom den allmänna avtalsrätten, vars centrala lagverk under fjolåret fyllde 100 år, är kontexten historisk. Så medan det allmänt sett kan sägas att ett klagörande av bakgrunden

---

³ Peczenik, Vad är rätt? s 314, M Sandström, Rätt eller vetenskap? s 290.

⁴ Jareborg, Rättsdogmatik som vetenskap, s 4. Se även Kleineman, Rättsdogmatisk metod s 21.

till, och sammanhanget mellan rättsreglerna kan förbättra förståelsen av dem,^{5, 6} anser jag att detta är särskilt sant när det sägs i ett avtalsrättsligt arbete som detta.⁷

Undersökningen av viljeförklaringsbegreppet har skäl för sig redan utifrån det faktum att detta begrepp är centralt i HD:s resonemang i NJA 2014 s 684. En analys av hur HD använder begreppet är således viktig för förståelsen av fallet. Vidare anser jag att en undersökning av de teoretiska konstruktioner som fullmaktsläran bygger på är viktig av ungefär samma orsaker som anförts ovan till stöd för att det kan vara givande att inta ett historiskt perspektiv på avtalsrätten. Dåtid och nutid hänger ihop, och detsamma kan sägas om teoribildningen och de materiella reglerna. Det är exempelvis svårt att förstå skiljelinjen mellan behörighet och befogenhet, som har materiell betydelse, för den som inte förstår det teoretiska konceptet om fullmakten som en viljeförklaring till tredje man. Praktiken bygger på teorin, och teorin tycks genom NJA 2014 s 684 på flera sätt ha förändrats i grunden. Detta motiverar de frågor som jag har valt att diskutera i denna uppsats, liksom det faktum att behandlingen av tillitsfullmakten inte påbörjas förrän efter ett visst historiserande och teoretiserande. Det senare ber jag läsaren att ha överseende med.

1.4 Metod och material

Den metod jag har använt i denna uppsats är den rättsdogmatiska. Den rättsdogmatiska metoden kan närmast beskrivas som tolkning och systematisering av rättskällor utifrån rationalitetskrav,⁸ med målet att rekonstruera rättssystemet.⁹ Föremålet för undersökningen är en liten del av det normativa system som rättssystemet utgör. Jag har använt mig av de sedvanliga rättskällorna lag, praxis, förarbeten och rättsvetenskaplig litteratur. Perspektivet är systeminternt, i den meningen att jag utgår från bundenhet till det som gör det möjligt att identifiera systemet.¹⁰ Det innebär dock inte att jag avstått från att föra fram kritiska synpunkter för egen del. Rättslig auktoritet uppbärs i slutändan alltid av sakskäl,¹¹ åtminstone till någon del, och jag anser att gällande rätt inte kan rekonstrueras på något nyanserat sätt utan att exempelvis domskälen bakom ett prejudicerande avgörande granskas

---

⁵ Hellner, Metodproblem i rättsvetenskapen s 40.

⁶ Se Berglund, Avräkningsmetoden s 40: ”Jag använder mig inte av historievetenskapliga metoder för att utforska svunna tiders rätt, utan historien utforskas såsom en del av nuet.”

⁷ Vid sidan av nyttoargumenten instämmer jag i och för sig i påståendet att vetenskapen är sig själv nog. Se J Samuelsson, Tolkningslärans gåta, s 18. Se även Lehrberg, Rättsvetenskap i praktikens tjänst? s 767, som menar att ”civilrättsforskningens uppgift i ett helhetsperspektiv primärt är av rent vetenskaplig natur.”

⁸ Peczenik, Vad är rätt? s 312f.

⁹ Jareborg, Rättsdogmatik som vetenskap s 4 samt Kleineman, Rättsdogmatisk metod s 21.

¹⁰ Som saken uttryckts av Jareborg, aa s 4.

¹¹ Peczenik, aa s 209.

och utvärderas.¹² Analysen kan således beskrivas som inte uteslutande deskriptiv utan även normativ. I övrigt kännetecknas juridisk metod helt generellt, som ofta påpekats, av att den inte kan skiljas från tillämpningen av densamma.¹³ I den meningen är det uppsatsen som sådan som bäst beskriver den metod jag har använt.¹⁴

Vad gäller material är den centrala rättsvetenskapen i detta arbete är NJA 2014 s 684, men även NJA 2013 s 659 refereras och diskuteras. Hänvisningar till andra prejudikat sker löpande i den mån det är relevant för framställningen. Valet av material har i viss mån präglats av att diskussionen till förhållandevis stor del rör teoretiska frågor. Eftersom avtalsrättslig teori framför allt diskuteras i den juridiska litteraturen görs fler hänvisningar till doktrinen än till fullmaktsrättslig praxis.

Som redan framgått spelar Kurt Grönfors författarskap en central roll i denna uppsats och skälet till detta är enkelt. Grönfors är enligt min uppfattning den författare som haft störst inverkan på den svenska fullmaktsläran genom att hans begreppsbildning och hans analys av ställningsfullmaktens otillräcklighet har anammats i såväl praxis som doktrin. Dessutom utgör Grönfors en utmärkt representant för avtalsrättslig modernism.¹⁵ Hans synsätt kontrasterar därmed på ett intressant sätt emot den teoretiska grundsyn som kommer till uttryck i avtalslagens förarbeten. I ett avsnitt görs en jämförelse mellan Grönfors respektive Bert Lehrbergs syn på viljeförklaringsbegreppet. Lehrberg har valts som ”opponent” i egenskap av att vara en forskare som är mer trogen avtalslagens begreppsbildning.¹⁶

Avseende hänvisningar till litteraturen har min avsikt för övrigt varit att, när det har varit möjligt, visa olika perspektiv på de problem som diskuteras. Många hänvisningar görs också till två artiklar där NJA 2014 s 684 kommenterats, en av Ola Svensson och en av Konrad Lundberg.

---

¹² För samma ståndpunkt i fråga om rättsvetenskapens uppgift att kritisera, se Hellner, Metodproblem i rättsvetenskapen s 23, Agell, Rättsdogmatik som konstruktiv vetenskap s 45 och Jareborg, Rättsdogmatik som vetenskap s 4.

¹³ Se t ex J Samuelsson, Tolkning och utfyllning s 29.

¹⁴ Se E Svensson, Gärningsmannaskap vid fleras deltagande i brott s 46 (kursiv i original): ”Den *metod* jag har använt för att färdigställa avhandlingen är att jag har läst, tänkt och skrivit – och i alla dessa moment strävat efter att göra mitt bästa.” Se även Jareborg, aa s 8.

¹⁵ Se nedan kap 1.6 om vad som avses med avtalsrättslig modernism.

¹⁶ Idén att jämföra Grönfors och Lehrberg är jag ingalunda först med. Se t ex noterna till Heidbrink och Åhman i det aktuella avsnittet. Även i Oskar Mossbergs examensarbete Rättshandlingar och viljeförklaringar görs en liknande jämförelse, vilken inspirerat mig att självständigt ta mig an källmaterialet. (Jo, det är emot konventionerna att hänvisa till andra examensarbeten i sitt examensarbete. Jag anser dock inte att man ska tumma på principen *give credit where credit is due*).

1.5 Avgränsningar

Jag har valt att fokusera min analys på begreppsbildningen i NJA 2014 s 684 och på de rekvisit som ställdes upp för att fullmaktsverkan skulle uppstå i detta fall. Jag kommer inte att behandla de delar av avgörandet som rör frågor om huvudmannens skadeståndsansvar, närmare bestämt punkterna 20 och 21 i domskälen. En undersökning av dessa uttalanden hade fört mig på avkrokar från kärnfrågan, närmare bestämt under vilka förutsättningar fullmaktsverkan uppkommer. Vidare kan det sättas i fråga om inte dessa uttalanden är så kallade *obiter dicta*, det vill säga uttalanden med mindre prejudikatvärde eftersom de inte har någon bäring på fallet i fråga och därför inte är några egentliga domskäl.^{17, 18} Även rättskällevärdet av så kallade tillägg för egen del kan ifrågasättas.¹⁹ Därför kommer Stefan Lindskogs tillägg i NJA 2014 s 684 inte att behandlas i sin helhet, utan endast i den mån jag anser att tillägget är belysande för det som sägs i domskälen.

1.6 Terminologi

För de inblandade aktörerna vid rättshandlande genom fullmakt används orden *huvudmannen*, *mellanmannen* och *tredje man*. Parter som rättshandlar generellt, (vilket inbegriper parter som rättshandlar med fullmakt) kallar jag *avgivare* och *mottagare* eller rätt och slätt *parter*. Begreppen *rättshandling* och *viljeförklaring* används som synonymer. *Tillitsprincipen* kan enligt vad som framgår av avsnitt 3.2 ha två betydelser. Dels kan *misstagsregeln* avses, dels *tolkningsregeln*. När det inte framgår av sammanhanget att jag åsyftar tillitsprincipen som misstagsregel, syftar jag på tillitsprincipen som tolkningsregel.

Här och var beskrivs olika perspektiv på avtalsrätten som antingen *klassiska* eller *modernistiska*. Med klassicism avses i detta sammanhang den avtalsrätt och den begreppsbildning som kommer till uttryck i avtalslagen och dess förarbeten. Grönfors avtalsrätt kan beskrivas som *modernistisk* i den bemärkelsen att han strävade efter att förnya eller förändra den avtalsrätt som grundlagts genom avtalslagen, bland annat genom att partsautonomin nedtonades till förmån för samhällliga behov. Grönfors ville också frigöra avtalslagen från de ”fiktionser” som han ansåg att avtalslagen präglades av. Hans perspektiv på avtalsrätten kan således också beskrivas som *rättsrealistisk*.²⁰

---

¹⁷ Ungefär så beskriver Gregow *obiter*. Olika betydelser kan dock läggas i begreppet, se Gregow, *Obiter dictum*, s 36 och 39. Munck anger i *Rättskällor* förr och nu på s 206 en liknande definition.

¹⁸ Käranden hade inte yrkat ersättning för skada i 2014 års fall. Därmed borde det följa redan av RB 17 kap 3 § st 1 att domskälen om culpaansvar inte hade kunnat få någon bäring på fallet.

¹⁹ Se K Calissendorf, G Lambert och Lindskog, *Tillägg till Högsta domstolens avgöranden, samt något om skiljaktigheter* s 317.

²⁰ Se avsnitt 2.3.2 nedan med hänvisningar.

1.7 Disposition

Kapitel 2 inleds med en allmän översyn av vad en fullmakt är och hur olika slags fullmakter brukar kategoriseras. I avsnitt 2.3 har min avsikt varit att ge en inblick i de olika teoretiska och ideologiska sätt att se på fullmakten som kommer till uttryck dels i avtalslagen, dels i Grönfors författarskap. Där görs också en jämförelse mellan Lehrbergs och Grönfors respektive syn på fullmaktsläran.

I kapitel 3 behandlar jag tolkning av rättshandlingar. En bakgrund i tolkningsläran är viktig för förståelsen av den inom avtalsrätten ständiga frågan om förhållandet mellan den subjektiva avsikten och det objektiva uttrycket, eller konflikten mellan vilja och befogad tillit. Denna konflikt blir aktuell i granskningen av tillitsfullmakten. I avsnitt 3.2 behandlas särskilt tillitsprincipen och dess betydelse för tolkningen, vilket bland annat utgör bakgrund till den kritik som riktats mot NJA 2014 s 684.

I kapitel 4 refereras och kommenteras först NJA 2013 s 684, det prejudikat som HD byggde vidare på i NJA 2014 s 684. Därefter redogör jag för NJA 2014 s 684 och analyserar tillitsfullmaktens rekvisit var för sig.²¹ Syftet är här att beskriva tillitsfullmakten som rättsregel och att ställa den i förhållande till relevant materiell rätt.

Kapitel 5 inleds med en analys av begreppsbildningen i den fullmaktslära som kom till uttryck i NJA 2014 s 684. Därefter behandlas några tänkbara skäl bakom denna förändring av begreppsbildningen.

I kapitel 6 kommer jag att redogöra för mina egna åsikter om NJA 2014 s 684 med utgångspunkt i några av de slutsatser som dragits i föregående kapitel. Jag kommer först att ägna ett avsnitt åt konflikten mellan tillitsfullmakten och tillitsprincipen, och frågan om det finns skäl att ifrågasätta prejudikatvärdet hos NJA 2014 s 684 med anledning av denna konflikt. Därefter kommer jag att säga några ord om min syn på den nya begreppsbildning som HD introducerat genom NJA 2014 s 684.

I kapitel 7 kommer jag avslutningsvis att sammanfatta vad jag har kommit fram till.

---

²¹ Dispositionsmässigt avviker min behandling av tillitsfullmaktens rekvisit från HD:s i NJA 2014 s 684, där härrörandekravet och kravet på huvudmannens insikt redogjordes för under en rubrik, ”Närmare om kraven hänförliga till huvudmannen (härrörandekravet)”. För att förtydliga att det rör sig om två skilda rekvisit har jag behandlat dem under två skilda rubriker: ”Härrörandekravet” och ”Kravet på huvudmannens insikt”.

2 Allmänt om fullmakter

2.1 Fullmaktens grundläggande egenskaper

Fullmakten regleras i avtalslagens andra kapitel "Om fullmakt", vars första bestämmelse 10 § st 1 lyder: "Den, som åt annan givit fullmakt att sluta avtal eller eljest företaga rättshandlingar, varder omedelbart berättigad och förpliktad i förhållande till tredje man genom rättshandling, som fullmäktigen inom fullmaktens gränser företager i fullmaktsgivarens namn." Stadgandet behandlar rättsverkningarna av rättshandlande genom fullmakt, men det säger oss också något om de grundläggande egenskaperna hos fullmakten som rättsfigur. För det första framgår här att det är huvudmannen och inte mellanmannen som träffas av rättsverkningarna av mellanmannens handlande. I avtalslagens förarbeten understryks att mellanmannen står utanför rättsförhållandet med tredje man och endast är en representant för huvudmannen.²² För det andra kan utläsas av 10 § st 1 att rättshandlande med fullmakt ska ske i fullmaktsgivarens namn. Rekvisitet innebär att mellanmannen alltså måste vara öppen med att han representerar någon annan, vilket skiljer fullmakten från andra typer av uppdragsförhållanden, exempelvis kommission. Om mellanmannen handlar i sitt eget namn blir han själv bunden av rättshandlingen oavsett om han haft fullmakt, vilket framgår av förarbetena. Där framgår också att presumtionen är att den som företar en rättshandling gör det i eget namn.²³ För det tredje stadgar 10 § st 1 att rättshandlingar som mellanmannen vidtar för huvudmannen bara är bindande i den mån de faller inom fullmaktens gränser.

Fullmaktens gränser är synonymt med mellanmannens behörighet, vilket brukar betecknas som vad mellanmannen *kan* göra med bindande verkan för huvudmannen. I fullmaktsläran skiljs denna behörighet från mellanmannens befogenhet, som avser vad mellanmannen *får*, eller har fått i instruktion att göra, för huvudmannens räkning.²⁴ Denna åtskillnad följer av 11 § st 1 som stadgar att en rättshandling som mellanmannen vidtar med överskridande av sin befogenhet inte är bindande för huvudmannen, om tredje man insåg eller bort inse befogenhetsöverskridandet. Distinktionen mellan behörighet och befogenhet innebär alltså att mellanmannens fullmakt att vidta rättshandlingar för huvudmannen separeras från huvudmannens uppdrag till mellanmannen. Detta tar sig också uttryck därigenom att 12 – 18 §§ avtalslagen behandlar hur fullmakter av olika slag återkallas.²⁵ Att

---

²² NJA II 1915 s 184.

²³ NJA II 1915 s 190.

²⁴ Adlercreutz & Gorton, Avtalsrätt I s 169.

²⁵ NJA II 1915 s 198.

huvudmannen drar tillbaka sitt uppdrag till mellanmannen räcker således inte för att göra fullmakten överksam, om inte tredje man är i ond tro om den omständigheten, vilket framgår av 20 §.

I vissa fall sammanfaller emellertid behörighet och befogenhet, vilket följer av 11 § st 2. Enligt denna regel är en rättshandling som mellanmannen företagit med överskridande av sin befogenhet inte gällande mot huvudmannen även om tredje man var i god tro, om fullmakten baseras enbart på huvudmannens meddelande till mellanmannen.²⁶ Vid användandet av en sådan fullmakt, uppdragsfullmakt kallad, får överskridandet av behörigheten och befogenheten alltså samma följd oavsett tredje mans goda tro, enligt stadgandet.²⁷ 11 § st 2 ligger till grund för fullmaktslärans distinktion mellan självständiga och osjälvständiga fullmakter.²⁸ Uppdragsfullmakten är osjälvständig såtillvida att tredje man inte har några yttre tecken från huvudmannen att förlita sig på, som visar att fullmaktens existerar och vart dess gränser går. Vill tredje man lita på mellanmannens uppgifter vid rättshandlande med en osjälvständig fullmakt, gör han det således på egen risk.²⁹ En självständig fullmakt kännetecknas av att det finns något yttre tecken som härrör från huvudmannen och som är synbart för tredje man.³⁰ Det kan exempelvis vara ett skriftligt meddelande riktat till tredje man, eller att mellanmannen har en viss ställning hos huvudmannen.

Vid avtalsingående genom fullmakt har man typiskt sett att göra med tre rättsliga relationer.³¹ Den första är den mellan huvudmannen och tredje man. Denna relation grundläggs genom fullmakten, som kan ta sig olika uttryck. Tolkningen av fullmakten bestämmer dess yttre gränser, mellanmannens behörighet. Den andra relationen är uppdragsavtalet mellan huvudmannen och mellanmannen. Det är inom ramen för denna relation som huvudmannen kan meddela närmare instruktioner för mellanmannen, som alltså inskränker mellanmannens befogenhet. Slutligen har vi relationen mellan mellanmannen och tredje man. Här har vi närmast att göra med en icke-relation, eftersom mellanmannen handlar för huvudmannens räkning och inte själv blir förpliktad i förhållande till tredje man. Den så kallade *falsus procurator*-regeln i 25 §, reglerar förhållandet

---

²⁶ Lagtekniskt regleras detta på så sätt att 11 § st 2 hänvisar till ”fullmakter av sådan beskaffenhet som i 18 § avses” och i 18 § regleras återkallelse av fullmakter som ”som grundar sig allenast å fullmaktsgivarens meddelande till fullmäktigen.”

²⁷ Jfr dock Lehrberg som i Avtalsrättens grundelement på s 171f kritiserar slutsatsen att behörighet och befogenhet alltid sammanfaller vid uppdragsfullmakt.

²⁸ Adlercreutz & Gorton, Avtalsrätt I s 172f. Distinktionen gjordes även i avtalslagens förarbeten, se NJA II 1915 s 196.

²⁹ NJA II 1915 s 196.

³⁰ Adlercreutz & Gorton, aa s 172.

³¹ Adlercreutz & Gorton, aa s 167f, Lehrberg, aa s 156, samt Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s 52.

mellan mellanmannen och tredje man genom att mellanmannen ansvarar gentemot tredje man vid handlande utan erforderlig fullmakt.

2.2 Fullmaktstyper

2.2.1 *Avtalslagens fullmaktstyper*

Genom avtalslagens regler om hur fullmakter av olika slag återkallas, tillhandahålls en katalog över olika sätt att meddela fullmakter på. En uppdelning av olika fullmaktstyper görs således med utgångspunkt i hur fullmaktsförklaringen tagit sig uttryck. Man talar därvid om exempelvis *ställningsfullmakt*, direktmeddelad fullmakt och skriftlig fullmakt. Av avtalslagens förarbeten framgår att en fullmakt inte kräver någon viss form, och att avtalslagens uppräknings av fullmaktstyper inte är uttömmande.³²

Ställningsfullmakten är den av avtalslagens fullmaktstyper som orsakat flest tvister,³³ och det är förmodligen också den mest omskrivna fullmaktstypen. En ställningsfullmakt föreligger enligt 10 § st 2, om mellanmannen till följd av avtal intar en viss ställning hos huvudmannen, och denna ställning på grund av lag eller sedvänja medför behörighet att rättshandla för huvudmannen. Enligt lagregeln bestäms alltså fullmaktens gränser av lag eller sedvänja. Denna fullmaktstyp har en inneboende problematik i och med att behörighet sällan regleras i lag, medan det ofta är svårt att fastställa vilka rättshandlingar som omfattas av sedvänja. Detta problem har ofta i praktiken lösts genom inhämtande av yttranden från branschorganisationer.³⁴ Det har anförts att ställningsfullmaktens brist är att den inte tillåter domstolen att göra en normativ bedömning av om behörighet föreligger.³⁵ I rättspraxis har hänsyn dock inte bara tagits till sedvänjan utan även hur ställningen uppfattats av tredje man. Se exempelvis NJA 2001 s 191 I och II, där de tredje männens brist på information och insyn i huvudmannens organisation utgjorde skäl att anse att mellanmännen var behöriga, enligt min läsning av fallen.³⁶ Även i NJA 1992 s 168 uttalade HD, efter att funnit att sedvana inte förelåg, att det inte heller fanns några omständigheter som var för sig eller tillsammans var ägnade att bibringa tredje man uppfattningen att mellanmannen var behörig.

---

³² NJA II 1915 s 191.

³³ Adlercreutz & Gorton, Avtalsrätt I s 195.

³⁴ Se t ex NJA 1985 s 717, NJA 1990 s 591, NJA 2001 s 191 I och II, samt NJA 2002 s 244 där HD refererade till sådana uttalanden i sina domskäl.

³⁵ Hästad, Avtalslagens modell s 184 med hänvisning till NJA 2002 s 244.

³⁶ Se även NJA 2002 s 244, där HD med hänvisning till NJA 1956 s 656 uttalat att "[i] rättspraxis finns fall där allmän ställningsfullmakt ansetts föreligga utan att behörigheten kunnat förankras i vare sig lag eller sedvänja men där en behörighet har betraktats som ändamålsenlig."

2.2.2 Fullmaktstyper vid sidan av avtalslagen

Enligt en teori som ursprungligen framlades av Grönfors har andra typer fullmakter vuxit fram i rättspraxis vid sidan av de fullmaktstyper som omnämns i avtalslagen, *toleransfullmakten* och *kombinationsfullmakten*.³⁷ Toleransfullmakten kännetecknas av att huvudmannen under en avsevärd tid eller vid upprepade tillfällen låtit mellanmannen rättshandla för sin räkning utan att ingripa mot detta.³⁸ Det utmärkande för kombinationsfullmakten är att det förekommer en kombination av omständigheter som i samverkan med varandra är ägnade att inge en tredje man föreställningen att huvudmannen företräds av en behörig mellanman.³⁹ Ett rättsfall som enligt Grönfors utgjorde stöd för förekomsten av kombinationsfullmakten var NJA 1950 s 86, där bland annat utformningen av en blankettordersedel var ägnad att inge tredje man intrycket att mellanmannen var behörig att ta emot förskottsbetalning för en bil.⁴⁰ Ett annat fall där det ansetts att en kombinationsfullmakt förelåg är NJA 1974 s 706,⁴¹ som refereras i avsnitt 4.3.4. Enligt teoribildningen bygger tolerans- och kombinationsfullmakterna på ställningsfullmakten, 10 § st 2. Saken har beskrivits så att ställningsfullmaktens sedvanerekvisit ersatts med tolerans- eller kombinationsleden.⁴² Adlercreutz och Gorton använder istället begreppet speciell ställningsfullmakt som innefattar både toleransfullmakten och kombinationsfullmakten.⁴³

Grönfors fullmaktslära undersöks närmare i avsnitt 2.3.2, här ska endast anmärkas att den är omdiskuterad och att hans beskrivning av rättsläget inte är det enda.⁴⁴ Tolkningen av flera av de fall som han ville bygga tolerans- och kombinationsfullmakterna på är också omdiskuterade.⁴⁵ Huruvida man som Grönfors vill beskriva saken så att tolerans- och kombinationsfullmakterna är två ytterligare fullmaktstyper vid sidan av avtalslagens är således en fråga om perspektiv.⁴⁶ Ett annat sätt att beskriva saken är att ställningsfullmakten

---

³⁷ Enligt Grönfors förekom dock dessa särskilda fullmaktstyper redan innan avtalslagen trätt i kraft, se Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap s 245f och 259f.

³⁸ Grönfors, aa s 244. Ett exempel på ett toleransfullmaktfall var enligt Grönfors NJA 1943 s 316, se Grönfors aa s 253. Jfr dock Karlgren, Anmälan av Grönfors s 267 not 14, som anser att det snarare rörde sig om en ställningsfullmakt i 1943 års fall.

³⁹ Grönfors aa s 244.

⁴⁰ Grönfors, aa s 262. Enligt Ramberg, Oklart om oklarhetsregeln s 59ff, rörde det sig dock i detta fall snarare om en tillämpning av oklarhetsregeln och samma åsikt har framförts av Vahlén, Avtal och tolkning s 272 och Dotevall, Mellanmannens kunskap s 118.

⁴¹ Se t ex Dotevall, aa s 118. Se även Adlercreutz & Gorton, Avtalsrätt I s 216.

⁴² Grönfors, aa s 242f samt Dotevall, Fullmakt och immateriella tjänster s 56.

⁴³ Adlercreutz & Gorton aa s 212f.

⁴⁴ För kritik mot Grönfors analys se t ex J Samuelsson, Tolkning och utfyllning s 92f. Karlgren var tveksam till värdet av kombinationsfullmakten som särskild fullmaktstyp. Karlgren, aa s 267.

⁴⁵ Se not 38 och 40 ovan.

⁴⁶ Och det kan ifrågasättas om inte denna fråga är överspelad i och med att HD i NJA 2014 s 684 introducerat tillitsfullmakten. Se nedan under 4.3.6.

genom rättspraxis kommit att få normativa inslag.⁴⁷ Ytterligare en tänkbar beskrivning är att fullmakt helt enkelt föreligger om huvudmannen gett tredje man fog för den uppfattningen,⁴⁸ och att fullmaktslärans formfrihet gör kategoriseringen överflödigt. Klart är emellertid att Grönfors begreppsbildning har fått genomslag i rättspraxis.⁴⁹

2.3 Närmare om fullmaktsbegreppet

2.3.1 Fullmakts- och viljeförklaringsbegreppen i avtalslagens förarbeten

I avtalslagens förarbeten uttalades att ”[f]ullmakten är en till tredje man riktad viljeförklaring av huvudmannen, varigenom denna påtager sig följderna av den rättshandling ställföreträdaren å hans vägnar företager.”⁵⁰ Denna definition förtjänar att sättas i ett något större sammanhang eftersom den säger oss något om avtalslagens upphovsmäns uppfattning om fullmaktsinstitutet. Viljeförklaringsbegreppet har sitt ursprung i tysk rättsvetenskap, som hade stort inflytande över svensk rätt vid tiden för avtalslagens stiftande och under årtiondena dessförinnan.^{51, 52} Grundläggande för viljeförklaringsbegreppet var att viljan och förklaringen genom vilken den kommit till uttryck var utgångspunkterna för allt rättshandlande. Båda dessa element var nödvändiga för att rättsföljder skulle uppstå. Viljeförklaringen var således ett svar på frågan hur rättigheter och skyldigheter etablerades mellan individer.⁵³

En av de mest kontroversiella frågorna i viljeförklaringsteorin var hanteringen av *förklaringsmisstag*, alltså den situationen att en viljeförklaring av misstag fått ett annat innehåll än det avsedda. Enligt tysk rätt var en avgivare inte ovillkorligt bunden av sin rättshandling vid brist på faktisk vilja, i enlighet med den så kallade *viljeprincipen*.⁵⁴ I Norden mötte denna lösning kritik.⁵⁵ Tongivande författare i nordisk doktrin lade istället avgörande vikt vid vad mottagaren med fog kunnat sluta sig till eller hur förklaringen såg ut för en utomstående

---

⁴⁷ Så beskrivs ställningsfullmaktens utveckling i NJA 2002 s 244 med hänvisning till NJA 1974 s 706, som i andra sammanhang har angetts vara ett kombinationsfullmaktsfall, se not 41 ovan.

⁴⁸ Se NJA 2013 s 659 p 12.

⁴⁹ Se not 79 nedan.

⁵⁰ NJA II 1915 s 184.

⁵¹ Detta är tydligt inte minst i avtalslagens förarbeten där hänvisningarna till BGB (men även andra utländska civilagar) är frekventa. Exempel i NJA II 1915 finns bl a på s 162, 186, 207, 249. Samtidigt profilerade sig den nordiska avtalsrätten genom avtalslagen i förhållande till BGB, se Björne, Den konstruktiva riktningen s 335.

⁵² En sammanfattande bild av det inflytande som tysk rättsvetenskap utövade på svensk dito åren före och efter sekelskiftet ger det sista kapitlet i Sundell, Tysk påverkan på svensk civilrättsdoktrin 1870 - 1914 s 319ff.

⁵³ O Svensson, Viljeförklaringen och dess innehåll s 22f.

⁵⁴ Den felaktiga viljeförklaringen var angripbar (*anfechtbar*) under en viss tid efter att den avgivits, vilket framgår av *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB) § 119 resp § 121. Avgivaren var då inte bunden under förutsättning att han ersatte mottagaren för det negativa kontraktsintresset, BGB § 122. Detta gäller fortfarande i tysk rätt.

⁵⁵ Striden mellan vilje-, förklarings- och tillitsprinciperna hade dock sin förlaga i tysk rättsvetenskap, se Björne, Den konstruktiva riktningen s 336ff. Se även redogörelsen i NJA II 1915 s 249f.

tredje man. Dessa modeller kallades *tillitsprincipen* respektive *förklaringsprincipen*.⁵⁶ I den svenska avtalslagen löstes förklaringsmisstagssituationen så att tillitsprincipen indirekt lagfästes i 32 § st 1 *e contrario*.⁵⁷ Förklaringsmisstag var dock en avvikelse från normen i rättshandlingsläran, det vill säga att en rättshandling krävde rättshandlingsvilja. Det framgår inte minst av att rättshandlingsbegreppet i avtalslagens förarbeten definierades som en viljeförklaring som har till *syfte* att grundlägga eller upphäva ett rättsförhållande.⁵⁸ Det subjektiva elementet var alltså konstituerande för viljeförklaringen.

Det har sagts att avtalslagens fullmaktsinstitut bygger på huvudmannens vilja.⁵⁹ Det är riktigt såtillvida att det ligger ett grundläggande krav på vilja i viljeförklaringsbegreppet. Detta får dock inte missförstås så att fullmaktens innehåll skulle *bestämmas* i enlighet med huvudmannens vilja.⁶⁰ Tvärtom inordnades fullmakten genom kopplingen till viljeförklaringsbegreppet i avtalsrättens regler om tolkning av rättshandlingar,⁶¹ enligt vilken det var just *förklaringen* och inget annat som bestämde rättshandlingens innehåll.⁶² Denna tolkning skulle ske objektivt såtillvida att det som mottagaren med fog kunde sluta sig i fråga om avgivarens avsikt skulle utgöra viljeförklaringens innehåll.⁶³

Man kan fråga sig hur det kommer sig att fullmakten inte istället definierades som en viljeförklaring till *mellanmannen* av innebörd att han fick rättshandla för huvudmannens räkning. En sådan lösning hade möjligen tett sig enklare att ta till sig, särskilt i de fall då huvudmannen inte har någon aning om när, var, eller med vem mellanmannen kommer att rättshandla. Vid närmare eftertanke hade ett sådant synsätt dock inte varit förenligt med det faktum att det är huvudmannen och tredje man som förpliktas genom rättshandlandet med fullmakten. Tredje mans rättsställning måste därför vara beroende av hur *han*, och inte mellanmannen, tolkat fullmakten, om det rör sig om en självständig fullmakt. Med hänsyn till detta framstår slutsatsen att den självständiga fullmakten är en till tredje man riktad

---

⁵⁶ Enligt Stang sammanföll tillits- och förklaringsprinciperna i allt väsentligt. Skillnaden var terminologisk enligt honom, då både tillitsprincipen och förklaringsprincipen är objektiva i den meningen att de, till skillnad från viljeprincipen, fäster avseende vid viljeförklaringens innehåll istället för avgivarens faktiska vilja. Se Stang, Viljesdogmet s 280 och 244ff samt O Svensson, Viljeförklaringen och dess innehåll s 38f. Flera författare läser dock in en skillnad mellan tillitsprincipen och förklaringsprincipen, se t ex Lehrberg, Avtalsrättens grundelement s 237f och Adlercreutz & Gorton, Avtalsrätt II s 41 (båda med avseende på principerna använda som tolkningsprinciper som jag läser dem).

⁵⁷ Indirekt såtillvida att principen endast framgår motsatsvis av 32 § st 1. Detta motiverades av att man inte ville avskära möjligheten att ta hänsyn till misstag under alla förhållanden, NJA II 1915 s 251 och 255.

⁵⁸ NJA II 1915 s 232.

⁵⁹ Se Lindskogs tillägg p 1 - 3 i NJA 2014 s 684.

⁶⁰ Någon sådan syn på den inre viljans roll synes inte heller kunna hittas någon annanstans enligt J Samuelsson, Tolkning och utfyllning s 431 m hänvisningar.

⁶¹ En parantes i sammanhanget är att avtalslagen eller dess förarbeten ger särskilt mycket ledning i fråga om tolkning av rättshandlingar, men i doktrinen tog den moderna debatten om tolkningsläran fart ungefär vid tiden för avtalslagens tillkomst. Se J Samuelsson, Tolkningslärans gåta s 60f.

⁶² NJA II 1915 s 251.

⁶³ Karlgren, Tolkning och omtolkning s 162.

viljeförklaring som rimlig.⁶⁴ Teorin om fullmakten som en rättshandling från huvudmannen till tredje man även är konsekvent med separationen mellan behörighet och befogenhet, eftersom behörigheten följer av fullmakten, medan befogenheten kan inskränkas genom huvudmannens instruktioner till mellanmannen. Denna separation motiveras i sin tur av praktiska skäl, väsentligen desamma som uppstår tillitsprincipen: Skyddet för omsättningen och en fungerande handel. Det vore uppenbarligen opraktiskt om en godtroende tredje man inte kunde förlita sig på en befogad tolkning av fullmakten utan riskerade att lida en rättsförlust på grund av en befogenhetsinskränkning som inte varit synbar för honom.⁶⁵

2.3.2 Grönfors modernistiska fullmaktslära

Synen på fullmakten som en från huvudmannen till tredje man riktad viljeförklaring utmanades dock i litteraturen. Till de kritikerna hörde bland många andra Ussing⁶⁶ och senare Grönfors. I Grönfors analys av fullmaktsläran, som han presenterade i sin monografi *Ställningsfullmakt och bulvanskap* 1961, bar kritiken tydligt realismens prägel. Att ställningsfullmakten skulle vara en viljeförklaring var en överflödigt dogmatisk påbyggnad, eftersom kopplingen till huvudmannens vilja var fiktiv.⁶⁷ Samma brist på partsvilja såg Grönfors i varierande grad i de fullmaktstyper vid sidan av avtalslagens som han identifierade i rättspraxis, och gav benämningarna toleransfullmakter och kombinationsfullmakter. Det var därmed inte nödvändigt att härleda mellanmannens behörighet från någon form av tyst eller konkludent viljeförklaring från huvudmannen, så som tidigare gjorts.⁶⁸ Analysen präglades alltså av ambitionen att frigöra fullmaktsläran från abstraktioner, däribland viljeförklaringsbegreppet.⁶⁹ Avtalsbundenheten kunde i många fall

---

⁶⁴ Att även en osjälvtändig fullmakt skulle vara en viljeförklaring riktad till tredje man är dock mer problematiskt. Vid osjälvtändiga fullmakter måste rimligtvis fullmaktens gränser bestämmas genom en tolkning av uppdragsavtalet mellan mellanmannen och huvudmannen. Det skulle därför, enligt t ex Adlercreutz & Gorton, Avtalsrätt I s 175ff, inte finnas något skäl att skilja på mellanmannens uppdrag å ena sidan och viljeförklaringen till tredje man å andra sidan. Se även Ussing, Aftaler s 294.

⁶⁵ Omsättningens intresse används dock inte explicit som stöd för separationen mellan behörighet och befogenhet i avtalslagens förarbeten. Där uttalas endast att skiljandet mellan fullmakt och uppdrag är ”en allmänt erkänd rättsgrundsats”, se NJA II 1915 s 184. Det låter sig nog ändå sägas att omsättningsintresset ligger bakom principen att det är vad som är synbart för tredje man som ska vara avgörande för fullmaktens gränser. Redan i E Tryggers doktorsavhandling Om fullmakt som lades fram 1884, uttalades att man huvudsakligen skulle beakta tredje mans goda tro vid fastställandet av fullmaktens omfång, då ”[h]ela institorinstitutet beherskas af den tanken, att den allmänna omsättningens kraf skola tillfredställas.” *Institorinstitutet* var en särskild sorts ställföreträdarskap i romersk rätt. Se E Trygger, Om fullmakt s 51f.

⁶⁶ Ussing, Aftaler s 294 och 330ff.

⁶⁷ Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap, s 157f, 325 och 334.

⁶⁸ Grönfors, aa s 349f. I tolerans- och kombinationsfullmakterna var dock momentet av partsautonomi starkare än vid ställningsfullmakt enligt Grönfors, då huvudmannen där kunde inskränka eller utvidga mellanmannens behörighet genom sitt eget uppträdande. Grönfors, aa s 343 och 352.

⁶⁹ Se J Samuelsson, Tolkning och utfyllning s 92ff.

lika gärna anknytas till de “för den yttre situationen karaktäristiska fakta.”⁷⁰ Denna tendens att tona ner betydelsen av viljan till förmån för yttre omständigheter kan beskrivas som en sorts *objektifiering* av avtalsrätten.⁷¹

Ytterligare ett element i Grönfors fullmaktslära var teorin att behörigheten vid tolerans- och kombinationsfullmakter närmast skulle betraktas som en *sanktion* mot huvudmannen. Sanktionen motiverades av att huvudmannen varit passiv och inte ingripit med anledning av de yttre omständigheter som varit ägnade att ge mellanmannen ett sken av behörighet. Ändamålet med sanktionen var att skydda tredje man “och därmed tillgodose affärslivets krav” på skydd för den befogade goda tro som skapades av den yttre situationen.⁷² Att kommersiella hänsyn skulle överordnas partsviljan var visserligen inget nytt – denna värdering kom till uttryck i avtalslagens förarbeten, och låg exempelvis bakom befästandet av tillitsprincipen.⁷³ Men genom sanktionsargumentet ville Grönfors även åstadkomma något ytterligare som var nytt i förhållande till avtalslagen förarbeten, nämligen att framtvunga ”önskvärda beteenden hos samhällsmedlemmarna.”⁷⁴ Syftet med regeln försköts således från en individuell till en kollektiv nivå. Sanktionsteorin minskade på så sätt betydelsen av partsviljan och utgjorde därmed ytterligare ett led i Grönfors objektifiering av fullmaktsläran.

Grönfors introducerade begreppet *fullmaktsgrundande rättsfakta* som ett alternativ till avtalslagens lösning på fullmaktsrättsliga problem.⁷⁵ Innebörden av begreppet var att fullmaktsverkningarna skulle anknytas till de yttre omständigheterna istället för till partsvilja. Följdriktigt fick de fullmaktstyper som utmejslades i *Ställningsfullmakt och bulvanskap* utpräglat objektiva rekvisit. *Toleransen*,⁷⁶ liksom *kombinationen* av för tredje man synbara omständigheter var det som grundade mellanmannens behörighet. Under den senare delen av sin karriär skulle Grönfors komma att tillämpa samma synsätt på hela avtalsrätten. Partsviljan fick en underordnad betydelse till förmån för yttre omständigheter som, i olika typfall beroende på avtalstyp, grundade avtal.⁷⁷ Resultatet blev att avtalslagens

---

⁷⁰ Grönfors, aa s 350f.

⁷¹ Märk att objektivismen börjar långt före Grönfors. Tillitsprincipen började t ex utvecklas redan på 1860-talet enligt Björne, Den konstruktiva riktningen s 337. Se även not 56 ovan.

⁷² Grönfors, aa s 352. Citatet kommer från dens, Avtalsgrundande rättsfakta s 56.

⁷³ NJA II 1915 s 257f.

⁷⁴ Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap s 352. Tendensen har träffande beskrivits som ”juridik som social ingenjörskonst” av J Samuelsson, DCFR som svensk rättskälla? s 225.

⁷⁵ Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap s 26. Termen kommer igen i dens, Avtalsgrundande rättsfakta s 55 f, samt i Grönfors & Dotevall, Avtalslagen s 194.

⁷⁶ Toleransen har dock även ett subjektivt inslag. För att huvudmannen ska kunna sägas tolerera någonting måste han känna till att det försiggår.

⁷⁷ Se särskilt Grönfors, Avtalsgrundande rättsfakta, s 28f där han redogör för sin syn på ”nedtoningen av avtalsfriheten” och den ökade hänsynen till ”samhällsutvecklingen och samhällsbehoven”.

modell för avtalsingående, anbud och accept-modellen, förlorade sin ”monopolställning” och blev endast ett av många sätt att ingå avtal.⁷⁸

Begreppsbildningen i *Ställningsfullmakt och bulvanskap* fick genomslag i rättspraxis⁷⁹ och blev präglade för framställningar av fullmaktsläran i svensk juridisk litteratur, vilket här ska visas med ett par exempel. Till dem som verkar i Grönfors anda hör bland andra Rolf Dotevall, en av de författare som skrivit mest om fullmaktsrättsliga frågor på senare år. Dotevall har för sin del hävdade att avtalsrättens klassiska prövning av om viljeförklaringarna är samstämmiga sedan införandet av 36 § avtalslagen har ersatts av en bedömning om det är skäligt att en part blir bunden och att “denna förändrade syn på avtalsrätten återspeglas också i fråga om bundenhet vid fullmaktshandlande.”⁸⁰ Uttalandet ger uttryck för en syn på avtalsrätten och fullmaktsläran som är enkel att förena med Grönfors. Partsviljan och avtalsfriheten underordnas ändamålsöverväganden och hänsynen till samhällets praktiska behov. Även i Adlercreutz och Gortons standardverk *Avtalsrätt I* syns spår av Grönfors modernistiska fullmaktsanalys. Här förespråkas ett åtskiljande mellan fullmakter av “rättshandlingsbeskaffenhet” och fullmakter grundade på andra rättsfakta.⁸¹ Även Christina Ramberg och Jan Ramberg har anammat Grönfors begreppsbildning.⁸²

2.3.3 Lehrbergs respektive Grönfors tolkningar av fullmakts- och viljeförklaringsbegreppen

Ett mer klassiskt sätt att se på fullmakten, betydligt mera troget det som kommer till uttryck i avtalslagen, återfinns hos Lehrberg. Han står fast vid motivuttalandet att fullmakten är en viljeförklaring till tredje man⁸³ och vänder sig mot idén om att avtalsbundenhet kan uppkomma som en sanktion.⁸⁴ Lehrbergs anmälan av Grönfors verk *Avtalsgrundande rättsfakta* utgör ett bra exempel på vad som skiljer det modernistiska och det klassiska perspektivet åt.⁸⁵ Det Grönfors kallar yttre rättsfaktum ser Lehrberg som omständigheter som tyder på förekomsten vilja hos avgivaren av en rättshandling, eller som kan tillmätas betydelse inom ramen för en viljeförklaring genom grundandet av befogad

---

⁷⁸ Grönfors, aa s 56.

⁷⁹ HD har hänvisat till Grönfors fullmaktstyper vid ett flertal tillfällen, bland annat i NJA 1990 s 691, NJA 1998 s 304, NJA 2002 s 244 och NJA 2013 s 659. I NJA 1992 s 782 hänvisades till Grönfors analys av ställningsfullmaktens tillämpningsområde.

⁸⁰ Dotevall, Fullmakt och immateriella tjänster s 31f.

⁸¹ Adlercreutz & Gorton, aa s 165f och s 192. Se även s 345, där det uttalas att fullmaktsverkningarna ibland uppkommer närmast som en sanktion mot huvudmannen, en tanke som också tycks härröra från Grönfors.

⁸² Ramberg & Ramberg, allmän avtalsrätt 9 uppl s 52f (i 10 uppl har dock kapitlet om kombinationsfullmakten bytts ut till ett kapitel om tillitsfullmakten). Angående Grönfors inflytande på den svenska fullmaktsläran, se även Gorton, Agency in Scandinavian Law s 144f.

⁸³ Lehrberg, Avtalsrättens grundelement, s 164ff.

⁸⁴ Lehrberg, aa s 162.

⁸⁵ Lehrberg, Anmälan av Grönfors, SvJT 1996 s 461 - 482.

tillit hos mottagaren. Därför ser Lehrberg inget behov av avtalsgrundande rättsfaktum som begrepp.⁸⁶ Istället framhäver han ”den enkla och pedagogiska systematik som ett enhetligt begrepp erbjuder.”⁸⁷ Viljeförklaringsbegreppet förefaller alltså för Lehrberg vara ett sätt att åstadkomma struktur i begreppsbyggnaden. Hos Grönfors är däremot viljeförklaringsbegreppet en överflödigt abstraktion i många fall, då det enligt hans mening återför fullmakts- och avtalsverkningarna på huvudmannens vilja, oavsett om någon sådan förelåg eller inte.⁸⁸ Enligt Grönfors kan exempelvis en mellanmannens behörighet lika gärna förklaras utifrån den kombination av yttre omständigheter som förelåg i det enskilda fallet, utan att dessa subsumeras under något begrepp eller någon teori.⁸⁹ Perspektivet innebär att avtal eller fullmakt inte nödvändigtvis behöver uppkomma med stöd av avtalslagen eller grundas på parternas viljeförklaringar.

En grundläggande skillnad mellan Lehrbergs och Grönfors olika syn på fullmakten, och avtalsrätten i allmänhet, tycks således ligga i deras olika förståelser av viljeförklaringsbegreppet.⁹⁰ Lehrberg använder ett omfattande viljeförklaringsbegrepp som innefattar även förklaringar med bristande rättshandlingsvilja.⁹¹ Hos Grönfors har viljeförklaringsbegreppet en mer begränsad innebörd: När det inte är fråga om en ”verklig viljeförklaring”⁹² (vilket får antas betyda att förklaringen överensstämmer med avgivarens vilja) anser Grönfors att avtalsbundenheten uppkommer som en sanktion mot huvudmannen. Mot denna bakgrund är det rimligt att tanken på fullmakten som en från huvudmannen riktad viljeförklaring till tredje man framstår som mer rimlig för Lehrberg än för Grönfors. För den förre är ju viljeförklaringsbegreppet betydligt mer elastiskt än för den senare.

---

⁸⁶ Lehrberg, Anmälan av Grönfors s 469f.

⁸⁷ Lehrberg uttalar att han ser viljeförklaringen som ”ett juridiskt kopplingsbegrepp, *fritt från ideologiska övertoner*” (min kursiv), Lehrberg, Avtalsrättens grundelement s 165f. Det är lätt att läsa detta uttalande i ljuset av den rättsrealistiska kritiken, Grönfors och andras, mot viljeförklaringsbegreppet som en fiktion.

⁸⁸ Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap s 344.

⁸⁹ Grönfors, aa s 352 och Avtalsgrundande rättsfakta s 55f & 63, samt Grönfors & Dotevall, Avtalslagen s 67.

⁹⁰ En liknande analys gör Åhman, Behörighet och befogenhet i aktiebolagsrätten, s 324f. Se även Heidbrinks analys, Avtals uppkomst s 698f.

⁹¹ Detta är Lehrbergs uttryckliga ställningstagande, Avtalsrättens grundelement s 122f.

⁹² Grönfors, Avtalsgrundande rättsfakta s 55.

3 Tolkning av rättshandlingar

3.1 Grundläggande tolkningsprinciper

I fullmaktsrättsliga tvister är frågan ofta om en huvudman är bunden av ett avtal som en mellanman har ingått för hans räkning. Mellanmannens rättshandlande med tredje man är då redan ett faktum och den springande punkten är om huvudmannen är bunden av rättshandlingen. Frågan är med andra ord om mellanmannen agerat inom ramen för sin behörighet och den frågan beror i sin tur på hur fullmakten ska *tolkas*. Ett sätt att inleda analysen av tillitsfullmakten är således att utgå från tolkningsläran.

Avtalstolkningens övergripande syfte är att fastställa den gemensamma partsavsikten. Vanligtvis görs detta med utgångspunkt i vad som kommer till uttryck i avtalet. Såtillvida kan sägas att avtalstolkningen som huvudregel är objektiv. Om det däremot kan visas att båda parter vid avtalsingåendet avsett någonting annat än det som följer av avtalets ordalydelse, ska den gemensamma partsavsikten ges företräde.⁹³ Den objektiva utgångspunkten innebär emellertid att en rättshandling i regel blir bindande i enlighet med sitt innehåll. Att tolkningen är objektiv innebär att rättshandlingen ska förstås på ett sätt som är gemensamt för en större relevant krets av personer, till exempel i enlighet med gängse språkbruk inom en bransch.⁹⁴ Fastställandet av en rättshandlings innehåll ska ske med hänsyn till samtliga omständigheter som varit synbara för båda parter vid avtalsslutet eller vid mottagandet av rättshandlingen.⁹⁵

Det brukar också anföras att en viljeförklarings innehåll ska tolkas i enlighet med tillitsprincipen eller förklaringsprincipen. Med detta avses att vad mottagaren respektive en utomstående betraktare med fog kunnat sluta sig till i fråga om avgivarens avsikt ska bli bestämmande för avtalsinnehållet.⁹⁶ Frågan vilken av principerna som ligger närmast gällande rätt faller utanför ramen för denna uppsats, men oavsett valet av perspektiv blir följderna att tolkningen ska ske objektivt så till vida att det ska finnas fog för den tolkning som fastställs.⁹⁷ Hur mottagaren subjektivt förstått innehållet i en rättshandling utan att ha

---

⁹³ Adlercreutz & Gorton, Avtalsrätt II s 42, Lehrberg, Avtalstolkning s 47ff och NJA 1999 s 35 (not 102 nedan).

⁹⁴ Adlercreutz & Gorton, aa s 41f.

⁹⁵ Adlercreutz & Gorton, aa s 54f.

⁹⁶ Adlercreutz & Gorton aa s 41 samt Lehrberg, aa s 28 och 71f. Karlgrens anför i Tolkning och omtolkning på s 162 att tolkningen ska ske från mottagarens perspektiv (dock utan att hänvisa till tillitsprincipen). Se även Lundberg, Ytterligare om tillitsfullmakter s 736.

⁹⁷ Jag kommer härefter att uttrycka mig så att tolkningen ska ske med hänsyn till vad *mottagaren* med fog kunnat sluta sig till i fråga om avgivarens vilja, så som det hade uttryckts enligt tillitsprincipen. Så gör jag för att undvika ansträngda meningsuppbyggnader. Se avsnitt 2.3.1 ovan vid not 56 angående principerna och den eventuella skillnaden dem emellan.

haft fog för sin tolkning är därmed som huvudregel ointressant, men denna regel är inte utan undantag. Om avgivaren avsett något annat än det han objektivt sett gett uttryck för, och mottagaren insett eller måste inse detta, blir rättshandlingen istället bindande i enlighet med det avsedda innehållet.⁹⁸

Den ovan nämnda regeln, dolusregeln, har stöd i 6 § st 2, som reglerar underlåtenhet att invända mot oren accept. Lagregeln behandlar alltså en situation där avgivaren av en rättshandling felaktigt tror att avtal kommit till stånd, medan mottagaren av rättshandlingen inser eller måste inse avgivarens felaktiga uppfattning, men underlåter att reklamera. Det innebär att när ena parten varit dolös krävs inte att den andra parten haft fog för sin uppfattning.⁹⁹ 6 § st 2 innebär alltså att passivitet i kombination med dolus får rättsföljden avtalsbundenhet. Det ursprungliga syftet bakom regeln var att förhindra att den ondetroende parten spekulerade på den godtroende partens bekostnad¹⁰⁰ men de dubbla subjektiva rekvisiten anses även grunda en förhandlingsmoralisk klargörandeplikt¹⁰¹ som analogvis kan tillämpas i ett större antal sammanhang, varav tolkning är ett.¹⁰²

3.1.1 Distinktionen mellan subjektiv och objektiv tolkning

Av föregående avsnitt framgår att objektiv tolkning avser att fastställa vad mottagaren med fog kunnat sluta sig till utifrån de omständigheter som varit synbara för båda parter vid mottagandet av rättshandlingen, medan subjektiv tolkning syftar till att fastställa vad en eller båda parter avsett med en rättshandling.¹⁰³ En annan fråga är hur gränsdragningen mellan dessa två typer av tolkning görs i praktiken. Den objektiva tolkningen tar sikte på tolkningsdata som fått ett objektivt uttryck och varit synbara för parterna vid rättshandlandet. Den subjektiva tolkningen måste då inrikta sig på... ja, vad? Frågan är retorisk och vill peka på att objektiva uttryck rimligtvis är de enda uttryck en rättshandling kan ha. Den som påstår att en viss skrivning ska tilläggas en särskild betydelse kan inte gärna göra det utan stöd i någon yttre omständighet. Och den objektiva omständigheten

---

⁹⁸ Vahlén, Avtal och tolkning s 249f.

⁹⁹ Hur långt utanför den objektiva tolkningen man kan gå med stöd av dolusregeln är dock en öppen fråga. Lehrberg anser att den godtroende partens tolkning kan vara helt och hållet obefogad, Avtalsrättens grundelement s 91f. Heidbrink anför dock att det är svårt att hitta stöd i rättspraxis för en dolusmodell av det slaget som Lehrberg förordar. Heidbrink, Avtals uppkomst s 673.

¹⁰⁰ NJA II 1915 s 170 och 173.

¹⁰¹ Håstads ord, i hans tillägg för egen del till NJA 2006 s 638.

¹⁰² Se exempelvis tolkningsfallet NJA 1999 s 35, där HD ger uttryck för ett slags hierarki bland principerna eller metoderna för tolkning, där den gemensamma partsavsikten nämns först, därefter dolusregeln och slutligen objektiv tolkning i enlighet med avtalets ordalydelse och andra omständigheter. I NJA 1997 s 382 finns en snarlik skrivning i majoritetens domskäl.

¹⁰³ Distinktionen är väletablerad inom den akademiska debatten, såväl i Sverige som internationellt, se t.ex. Van Hoecke, Epistemology and Methodology of Comparative Law, s 178ff särskilt s 189.

har ju bara betydelse i den mån den säger något om vad som avsetts, det vill säga det subjektiva. Det objektiva och det subjektiva tycks således hänga ihop, och vill man dra en gräns där emellan blir den arbiträr. Tolkningsunderlaget är alltid objektivt, och det är inte möjligt att ”förfölja viljan över gränsen för det objektivt givna.”¹⁰⁴ Distinktionen mellan objektiv och subjektiv tolkning är därför kritiserad, på vad som enligt min mening är goda grunder. Utgångspunkten i förståelsen av viljan som ett *psykologiskt faktum*¹⁰⁵ frikopplat från de ord eller uttryck som det har manifesterats i kan ifrågasättas,¹⁰⁶ liksom konsekvensen av detta tänkande: Att denna vilja skulle kunna framtolkas. Oavsett ambition blir tolkningens praktik att läsa rättshandlingen mot bakgrund av samtliga relevanta omständigheter.

Vad får då den ståndpunkt som här intagits för konsekvenser för principen om den gemensamma partsavsikten och dolusregeln som redogjorts för ovan? Enligt min mening inga alls. Att avgivaren exempelvis inlagt en specifik betydelse i en rättshandling måste ha tagit sig objektivt uttryck som varit synbart för motparten för att denna avsikt ska kunna tillmätas betydelse. Inte heller denna tolkning inriktar sig alltså på några subjektiva omständigheter. Det rör sig alltså om en tolkning av rättshandlingens innehåll, mot bakgrund av samtliga relevanta tolkningsdata, vilket för mig framstår som ett objektivt tillvägagångssätt. Söks en ”motsats” till den objektiva tolkningen blir det kanske, snarare än subjektiv tolkning, fråga om en annan typ av objektiv tolkning baserad delvis på tolkningsdata som ligger utanför texten.¹⁰⁷

3.2 Tillitsprincipen: En misstagsregel och en tolkningsregel

Tillitsprincipen spelar en nyckelroll i denna uppsats, och ett skäl till det är att NJA 2014 s 684 har kritiserats för att inskränka tillitsprincipen. Som det ska visa sig i avsnitt 5.2.1 anser jag även att förståelsen av tillitsprincipen kan tjäna som förklaring till den originella lösningen att skilja viljeförklaringsfullmakter och tillitsfullmakter åt i 2014 års fall. För att skapa en bakgrund till denna teori krävs en redogörelse för de olika innebörder tillitsprincipen haft över tid.

---

¹⁰⁴ J Samuelsson, Tolkning och utfyllning s 431f. Se även Högberg, Kontraktstolkning s 102f.

¹⁰⁵ Begreppet är J Samuelssons, se aa på t ex s 433 och 597.

¹⁰⁶ Här väl uttryckt av Lord Hoffman, *The intolerable Wrestle with Words and Meanings*, 660f: ”I often have no doubt about what I am using words to mean, even though the words I actually use lamentably fail to make this apparent and I have to be asked to say it again more clearly. But for the purposes of interpreting what other people say, we have no direct access to their subjective mental states, no window into their minds”.

¹⁰⁷ Högberg, Kontraktstolkning s 100. Men även gränsen mellan ”avtalet” och ”tolkningsdata utanför avtalet” tycks vag. Till vilken kategori hör ett muntligt tillägg, en övertygande nick? Karlgren presenterar i Tolkning och omtolkning på s 167f ett förslag på en distinktion, men han medger själv att gränsen blir svår att dra.

Vid avtalslagens tillkomst avsågs med tillitsprincipen den regel som tillämpas för att lösa förklaringsmisstag vid onerösa rättshandlingar. Man kan tala om *tillitsprincipen som misstagsregel*. I detta sammanhang innebär principen enligt 32 § st 1 tolkad motsatsvis att en viljeförklaring som på grund av felskrivning eller annat misstag fått ett annat innehåll än det åsyftade, blir bindande för avgivaren om mottagaren inte kände till eller bort känna till misstaget. Tillämpningen av regeln går till så att rättshandlingens innehåll fastställs genom tolkning, och därefter prövas om avgivaren haft en annan avsikt än den han gett uttryck för. Slutligen prövas om mottagaren varit i ond tro om misstaget.¹⁰⁸ Tillitsprincipen som misstagsregel används således *inte* vid tolkningen av rättshandlingen. Den löser istället konflikten mellan det uttryckta och det avsedda, och det förra ska enligt tillitsprincipen ges företräde om inte mottagaren varit i ond tro. Det uttryckta får i sin tur fastställas genom tolkning. På så sätt skiljs på hanteringen av förklaringsmisstag och tolkning.¹⁰⁹

Med tiden har tillitsprincipen kommit att få en mer vidsträckt innebörd, och idag hänvisas ofta till *tillitsprincipen som tolkningsprincip*, som nämnts ovan. Det som avses med uttalanden av detta slag är att tolkningen ska ske utifrån mottagarens perspektiv, eller i allmänhet att en befogad tolkning av en rättshandling ska skyddas.¹¹⁰ Denna förståelse av tillitsprincipen synes också ligga till grund för den kritik som riktats mot NJA 2014 s 684.¹¹¹

Följande uttalande utgör ett exempel på hur tillitsprincipens tillämpningsområde beskrivs idag: "I avtalslagen är 32 § första stycket läst *e contrario* inte bara en giltighetsbestämmelse utan även en tolkningsregel; om en förklaring av misstag fått annat innehåll än som åsyftats, är den förklarande bunden av det objektiva förklaringsinnehållet om mottagaren är i god tro."¹¹² Som framhålls här kan man anse att 32 § st 1 § *e contrario* är en tolkningsregel så till vida att den fastställer vilken en rättshandlingens innehåll och rättsverkningar vid förklaringsmisstag. Man kan alltså betrakta förklaringsmisstag som en typ av tolkningsproblem, och enligt detta resonemang är 32 § st 1 § *e contrario* en tolkningsregel.¹¹³ Men ser man saken på det sättet hoppas ett tankeled över. Det är förvisso riktigt att 32 § st 1 *e contrario* innebär att avgivaren inte är bunden av det objektiva förklaringsinnehållet om mottagaren är i god tro. Men vilket är då det objektiva

---

¹⁰⁸ Se Karlgren Tolkning och omtolkning s 164, samt Vahlén, Avtal och tolkning s 29.

¹⁰⁹ Vahlén, aa s 181f, Karlgren aa s 161ff, samt dens, Anmälan av Vahlén, s 214f, Holmbäck, Förklaringsmisstag och oklara avtal s 327ff samt Almén & Eklund, Lagen om avtal s 123 not 2.

¹¹⁰ Se t ex Adlercreutz & Gorton, Avtalsrätt I s 42 och Lehrberg, Avtalsstolkning s 28, Flodgren, Civilrätten i ett framtidsperspektiv s 51.

¹¹¹ O Svensson, Viljeförklaring och tillitsfullmakt s 346 samt Lundberg, Ytterligare om tillitsfullmakt s 736.

¹¹² Håstad, Avtalslagens modell för avtalsslut, s 184.

¹¹³ Lehrberg redogör för tillitsprincipen och dess tillämpning på olika typer av förklaringsmisstag i kapitlet om uttryckorienterad tolkning i sin bok Avtalsstolkning. Systematiken föreslår att förklaringsmisstag här betraktas som en sorts tolkningssituation. Lehrberg, Avtalsstolkning s 88ff.

förklaringsinnehållet? *Det* är tolkningsfrågan. Två frågor blandas ihop: Den om avgivarens vilja eller det uttryckta förklaringsinnehållet ska ges företräde, och den om hur tolkningen ska ske. Tillitsprincipen var avsedd att besvara den förra frågan, men den har nu snarare kommit att bli ett svar på den senare.¹¹⁴

På vilket sätt skulle detta vara problematiskt? Principen är i båda sammanhangen att avgivarens vilja endast är relevant i den mån den varit synbar för motparten.¹¹⁵ Misstagsregeln och tolkningsregeln har dock olika premisser och tillämpningsområden. Misstagsregeln förutsätter att det på något sätt kan visas att det finns en konflikt mellan rättshandlingens objektiva uttryck och avgivarens avsikt, och regelns syfte är att lösa denna konflikt. Vid tolkningen är däremot uppgiften att fastställa rättshandlingens innehåll, alltså vad mottagaren med fog kunnat sluta sig till i fråga om avgivarens vilja med hänsyn till samtliga relevanta omständigheter. En möjlig risk av att ”tillitsprincipen” används som svar både på frågan hur förklaringsmisstag ska hanteras och hur rättshandlingar ska tolkas, är att premisserna för de olika problemen blandas ihop. Detta skulle exempelvis kunna ske genom att avgivarens vilja och rättshandlingens innehåll skiljs åt även vid tolkningsförfarandet, trots att den enda relevanta viljan vid tolkningsförfarandet i princip är den vilja som kommit till uttryck på ett sätt som varit synbart för motparten. Enligt en teori som jag lägger fram nedan i anslutning till analysen av NJA 2014 s 684, kan tillitsprincipens övergång från misstagsregel till tolkningsregel ha fått implikationer för hur vilja hanteras vid tolkningsförfarandet.

3.3 Tolkning av fullmakter

Enligt avtalslagens förarbeten är allmänna regler om tolkning av rättshandlingar tillämpliga på fullmakter.¹¹⁶ Som tolkningsobjekt skiljer sig emellertid fullmakten från andra viljeförklaringar på så vis att ytterligare en aktör utöver parterna kommer in i bilden, mellanmannen som ska rättshandla med stöd av fullmakten. Som ovan nämnts gäller som princip inom tolkningsläran att endast omständigheter som varit synbara för båda parter vid tidpunkten för avtalslutet eller mottagandet av rättshandlingen beaktas vid tolkningen. Följs denna princip vid fullmaktstolkningen innebär det att man måste skilja på tolkningsdata som varit synbara för både huvudmannen och tredje man från sådana

---

¹¹⁴ Angående vilje- och tillitsprincipernas förhållande till tolkning, se Canaris & Grigoleit, *Interpretation of Contracts* s 594 och Högberg, *Kontraktstolkning* s 108.

¹¹⁵ Se Vahlén, *Avtal och tolkning* s 258.

¹¹⁶ NJA II 1915 s 189.

omständigheter som varit synbara enbart för tredje man och mellanmannen.¹¹⁷ Därmed kan mellanmannen inte utvidga fullmaktens gränser på eget bevåg genom att inge tredje man föreställningen att behörighetens gränser är vidare än vad de i själva verket är, om mellanmannens handlande inte varit synbart för huvudmannen.¹¹⁸

Vid frågan om tolkning av fullmakter måste vidare självständiga och osjälvständiga fullmakter skiljas åt. Vid osjälvständiga fullmakter har som nämnts tredje man inga yttre omständigheter som härrör från huvudmannen att förlita sig på, och därför kan tredje mans tillit inte vara befogad på samma sätt som vid en självständig fullmakt. Det har därför ansetts i litteraturen att tolkningen av en osjälvständig fullmakt måste ta sikte på uppdragsavtalet mellan huvudmannen och mellanmannen.¹¹⁹ För självständiga fullmakter borde däremot gälla, som en följd av separationen mellan uppdragsavtalet och fullmakten, att uppdragsförhållandet mellan huvudmannen och mellanmannen i och för sig är irrelevant för bestämmandet av behörigheten, i den mån uppdragsförhållandet inte är synbart för tredje man och på så sätt utgör ett självständigt rättsfaktum.¹²⁰

---

¹¹⁷ Se NJA II 1915 s 189 där det uttalas att det ”knappast behöva påpekas, att fullmaktsgivaren endast är bunden av det innehåll han själv givit fullmakten.”

¹¹⁸ Notera dock NJA 1974 s 706, som refereras nedan i avsnitt 4.3.4. Fallet har i allmänhet tolkats så att huvudmannen fick svara för sin mellanmans sken av tillit trots att huvudmannen inte kände till de omständigheter som föranledde tredje mans goda tro. Grunden för fullmaktsverkan anses istället ha varit att huvudmannen brustit i sin övervakning över mellanmannen. Se Dotevall, Mellanmannens kunskap och huvudmannens bundenhet, s 119f samt Gorton, Agency in Scandinavian Law s 148 vid not 53.

¹¹⁹ Adlercreutz & Gorton, Avtalsrätt I s 175ff.

¹²⁰ I NJA II 1915 s 189 uttalades visserligen att tolkningen av fullmakter skulle ske bl a med hänsyn till det rättsförhållande mellan huvudmannen och mellanmannen som låg bakom fullmakten. I litteraturen har dock antagits att det var underförstått när detta uttalades att rättsförhållandet i så fall måste vara synbart för tredje man, Karlgren i Anmälan av Grönfors s 260, och Grönfors & Dotevall Avtalslagen s 115.

4 Tillitsfullmakten

4.1 NJA 2013 s 659

4.1.1 Bakgrund

Denna tvist stod mellan researrangören Apollo och dess turkiska agentbolag, Asistan. Asistan utförde ett antal olika tjänster för Apollos räkning, och förhållandena bolagen emellan reglerades genom ett tillsvidareavtal som förlängdes med ett år åt gången. I tidsmässigt samband med ett ägarbyte i Apollo¹²¹ ersattes detta avtal av ett nytt avtal som sträckte sig över tre år. Det nya avtalet innehöll även en klausul som innebar att förtida uppsägning från Apollos sida skulle innebära en skyldighet att ersätta Asistan för dess förluster. Det nya avtalet ingicks för Apollos räkning av B.Ö, som var VD i ett av Apollos dotterbolag. B.Ö hade tidigare ingått vissa andra avtal för Apollos räkning. I det nya avtalet angavs B.Ö vara "Product manager" hos Apollo. Drygt ett år efter att detta nya avtal ingåtts uppstod tvist om dess giltighet. Enligt Apollo hade B.Ö saknat både behörighet och befogenhet att ingå avtalet för sin huvudmans räkning. Asistan invände att B.Ö haft ställningsfullmakt, toleransfullmakt eller kombinationsfullmakt.

4.1.2 Domskälen

HD konstaterande inledningsvis att B.Ö varken var firmatecknare eller fått i uppdrag från någon behörig firmatecknare att ingå det omtvistade avtalet. Därefter följde en redogörelse för de i målet åberopade fullmaktstyperna. I fråga om ställningsfullmakten redogjorde HD för dess utformning enligt lag och hänvisade till målen NJA 2001 s 191 I och II. Toleransfullmakten, angav HD, ansågs i den juridiska litteraturen uppkomma genom att huvudmannen under en avsevärd tid eller vid upprepade tillfällen låtit en person rättshandla för sin räkning utan att ingripa mot detta. Vad gäller kombinationsfullmakten uttalade HD att en sådan kännetecknades av att omständigheterna i det enskilda fallet motiverade att huvudmannens blev bunden i en avtalssituation utan att det fanns någon sedvänja eller något upprepat handlande. Efter denna redogörelse gjorde HD följande principuttalande: "Den som skapar en befogad tillit hos någon annan, om att han företräds av en behörig person i en viss avtalssituation, kan alltså bli bunden av personens handlande." HD konstaterade, med en hänvisning till Draft Common Frame of Reference (DCFR) Art II. 6:103 (3), att detta är en princip som gäller även i andra rättssystem. Vid

---

¹²¹ Till följd av detta ägarbyte bytte Apollo firma till Kuoni Scandinavia AB, men för enkelhetens skull kallar jag bolaget för Apollo även fortsättningsvis.

bedömningen av om tredje man kunnat hysa befogad tillit angavs vara av betydelse vilket slags avtal det rör sig om, vilken verksamhet det gäller, hur vanligt förekommande avtalstypen är och vilka åtaganden avtalet innebär.

Mot denna bakgrund gick HD in på bedömningen i det enskilda fallet. HD fann det inte visat att det funnits någon sedvänja i resebranschen som kunnat grunda B.Ö:s behörighet att ingå treårsavtalet. Den typ av avtal som nu var i fråga skiljde sig även från de avtal som B.Ö tidigare ingått för Apollos räkning eftersom motparten i detta fall skulle agera som Apollos samarbetspartner och således inneha en förtroendeställning. HD noterade att det nya avtalet sammantaget innebar en inte oväsentlig försämring av Apollos avtalssituation. Till detta kom att Asistan, som kände till ägarbytet inom Apollo, måste ha insett att frågan om Apollos agenter skulle komma att ses över. Mot bakgrund av detta hade det funnits anledning för Asistan att känna beaktansvärd osäkerhet angående B.Ö:s rätt att ingå treårsavtalet. Asistan kunde därför inte ha hyst befogad tillit till B.Ö:s behörighet.

4.1.3 *Kommentar till NJA 2013 s 659*

Sett till de yttre omständigheterna är detta en ganska typisk fullmaktstvist, där en mellanmannens rättshandlande aktualiserar frågan om behörighetens gränser. Processens ram i tvisten är också typisk, såtillvida att ställnings-, tolerans- och kombinationsfullmakterna samtliga var åberopade. I dessa avseenden liknar 2013 års fall exempelvis NJA 1990 s 591, NJA 1998 s 304, NJA 2001 s 191 I och II samt NJA 2002 s 244, för att göra en jämförelse med några nyare fullmaktsrättsliga avgöranden från högsta instans.¹²² Prövningen av dessa tidigare mål har följt ungefär samma mönster: HD har inledningsvis undersökt förekomsten av sedvänja som ett led i prövningen av om ställningsfullmakt enligt 10 § st 2 förelegat. Där sedvänja saknats (i NJA 1990 s 691, NJA 1998 s 304 och NJA 2002 s 244) har HD gått vidare med att pröva förekomsten av "sådana speciella ställningsfullmakter som i doktrinen brukar benämnas tolerans- och kombinationsfullmakter."¹²³

I detta sammanhang utgör 2013 års fall ett trendbrott redan genom redogörelsen för gällande rätt. HD konstaterar att det är tredje mans befogade tillit som är den gemensamma

---

¹²² I dessa avseenden, märk väl. Det finns viktiga skillnader fallen emellan. NJA 1998 s 304 utmärks av att denna tvist inte härrörde från den kommersiella sektorn. NJA 2001 s 191 I och II liksom NJA 2002 s 244 har också en speciell prägel i det att dessa fall alla rörde mellanmansförhållanden i bankbranschen.

¹²³ Citatet är hämtat ur NJA 1990 s 591. I NJA 1992 s 168 använde sig HD inte explicit av begreppen tolerans- och kombinationsfullmakt, men mönstret – först en undersökning av förekomsten av sedvänja och därefter en bredare prövning – tycks ha följts.

nämnamnaren för behörighet enligt ställnings-, tolerans- och kombinationsfullmakterna. I dessa fullmaktstyper finner HD alltså stöd för en generell regel: Att tredje mans befogade tillit till mellanmannen fungerar som en behörighetsgrund. HD gör sedan en prövning av omständigheterna i fallet men nämner inte, vare sig uttryckligen eller genom hänvisningar, begreppen tolerans- eller kombinationsfullmakt. Trots att dessa fullmaktstyper åberopats i Assistans talan och trots att dessa begrepp använts av HD många gånger tidigare. Att det är just den befogade tilliten som är huvudsaken understryks av att HD i domskälens sista stycke återknyter till detta rekvisit som det centrala för domstolens slutsats.

Det framstår alltså som att HD:s syfte med detta prejudikat var att etablera principen om tredje mans befogade tillit som behörighetsgrund. Inga andra principiella resonemang förs, och resten av domskälen utgörs bara av tillämpningen av den fastslagna regeln på de givna omständigheterna. Likaså tycks det ligga ett ställningstagande i icke-nämmandet av tolerans- och kombinationsfullmakterna. En annan fråga är dock *varför* HD väljer att gå denna väg, när den gamla begreppsbildningen var etablerad i både praxis och doktrin. Ett möjligt svar erbjuder HD i samma stycke som regeln om befogad tillit uttalas, nämligen att detta "är en princip som gäller även i andra rättssystem och som avspeglas i olika internationella rättssammanställningar (jfr t.ex. Art.-II.-6:103 (3) Draft Common Frame of Reference)." Skrivningen ger visserligen intrycket av att likformigheten mellan den nyss fastslagna och den "internationella" principen närmast skulle vara ett positivt sammanträffande; märk väl att överensstämmelsen nämns först efter att principuttalandet gjorts, med vederbörligt angivande av stöd i den svenska rättsordningen. I litteraturen har misstanken dock luftats att DCFR:s inverkan på det faktum att HD drog den aktuella slutsatsen i själva verket var större än HD låter påskina.¹²⁴ Denna misstanke har enligt min mening visst fog för sig. Ett skäl för det är att harmoniseringsaspekten är det enda egentliga argumentet som framhålls för den nya principen. Visserligen härleds principen från den befintliga strukturen, men inga andra skäl redovisas till varför man går från att pröva förekomsten av tolerans- och kombinationsfullmakterna till att pröva huruvida befogad tillit föreligger. Och om de befintliga begreppen redan innehöll den önskade materiella rätten, varför då byta ut dem? Hänvisningen till DCFR och andra rättssystem är det enda uttalade skälet att frångå den etablerade begreppsbildningen, vilket naturligtvis inte utesluter att det föreligger andra, outtalade skäl.

Man kan ha olika uppfattning om huruvida principen om befogad tillit som behörighetsgrund verkligen går att återföra på ställnings- tolerans- och

---

¹²⁴J Samuelsson, J, DCFR som svensk rättskälla?, s 224 f.

kombinationsfullmakterna.¹²⁵ Som framgått ovan innebär ställningsfullmakten att behörigheten följer av lag eller sedvänja och således saknar denna fullmaktstyp i grunden normativa inslag, även om regeln i vissa fall kommit att få sådana i rättspraxis.¹²⁶ Och visserligen syftar tolerans- och kombinationsfullmakterna till att skydda tredje man, men begreppet befogad tillit har enligt min kännedom inte förekommit i fullmaktspraxis i något tidigare fall. Att gå från att söka efter ”tolerans” eller ”en kombination av yttre omständigheter” till ”befogad tillit” utgör en viss omtolkning av den rättsliga materian, även om det kanske rör sig om en nyansskillnad – och en förändring på det begreppsliga planet – snarare än en ändring av rättsläget.

Sammanfattningsvis utgör NJA 2013 s 659 i vissa avseenden ett trendbrott jämfört med tidigare liknande fall som behandlats i praxis, och här tycks en bakomliggande harmoniseringstanke ha spelat en inte obetydlig roll. Framför allt innebär fallet en omdaning i begreppsbyggnaden i fullmaktsläran.

4.2 NJA 2014 s 684

4.2.1 Bakgrund

Bakgrunden till 2014 års mål var att Alvestabolaget sålt vissa VVS-komponenter, så kallade vattenkoppel, till Skanska som använt dessa produkter vid uppförandet av bostadshus. När ett antal vattenkoppel sprack och vattensador uppkom, kontaktade Skanska Alvestabolagets VD L.H. Förlikningsförhandlingar påbörjades då mellan L.H och Skanska. Medan förhandlingarna pågick fusionerades Alvestabolaget med Solar, och vid tiden för slutandet av förlikningsavtalet, enligt vilket Solar skulle betala Skanska 3 040 000 kronor, var L.H inte längre VD i Alvestabolaget utan divisionschef för Alvestadivisionen, en verksamhetsgren inom Solar. Tvist uppkom när Solar därefter gjorde gällande att L.H inte hade varit behörig att för Solars räkning ingå avtalet, och att detta därför var oförbindande. Enligt Skanskas talan i HD¹²⁷ hade L.H. haft behörighet på grund av ställningsfullmakt, eller på grund av Skanskas befogade tillit till L.H:s behörighet.

---

¹²⁵ J Samuelsson menar att regeln om befogad tillit utgör ”en *ny* princip, (eller åtminstone en ny tolkning), som klart går utöver de gamla kategorierna” (kursiv i original). J Samuelsson, DCFR som svensk rättskälla? s 224f. Jfr Hästad som menar att ”the development was already there in earlier cases, however not under this generalised formula.” Hästad, DCFR Rules in the Swedish Supreme Court s 183.

¹²⁶ Se ovan avsnitt 2.2.1

¹²⁷ I tingsrätten och hovrätten åberopade Skanska att L.H haft tolerans- eller kombinationsfullmakt men inte att Skanskas företrädare hyst befogad tillit.

4.2.2 *Domskälen*

Under rubriken "Frågan om ställningsfullmakt enligt avtalslagen" konstaterade HD först att det inte visats att någon ställning som medfört behörighet att ingå förlikningsavtalet enligt lag eller sedvänja förelegat. Nästa del av domskälen rubricerades "Allmänt om tillitsgrundad fullmakt". Här redogjorde HD först för den syn på fullmakten som en till tredje man riktad viljeförklaring från huvudmannen som kommer till uttryck i avtalslagen. Med hänvisning till avtalslagens förarbeten uttalade HD att allmänna principer om viljeförklaringar är tillämpliga på fullmakter och att fullmakter kan tillkomma genom konkludent handlande. Därefter noterades att synen att en fullmakt måste vara grundad i huvudmannens viljeförklaring med tiden har blivit ifrågasatt. Efter denna utläggning refererade HD till det ovan citerade uttalandet om befogad tillit som behörighetsgrund från NJA 2013 s 659, och kommenterade detta följande ord. "Det rättsläge som kommer till uttryck i 2013 års fall kan beskrivas så, att utöver att en fullmakt kan vila på en huvudmannens viljeförklaring kan den under vissa förutsättningar ha sin grund i den tredje mannens befogade tillit". Därefter preciserade HD under vilka förutsättningar en tillitsbaserad fullmakt kan uppstå. Tredje man ska hysa faktisk tillit, som även ska vara befogad (tillitskravet) och de omständigheter som ligger till grund för den bedömningen ska på ett relevant sätt kunna knytas till huvudmannen (härörandekravet). Slutligen måste huvudmannen ha haft erforderlig insikt om att dessa omständigheter skulle kunna föranleda en tredje man att hysa befogad tillit i behörighetshänseende. I den situationen att huvudmannen varit oaktsam men inte haft insikt om de behörighetsgrundande omständigheterna var det mer närliggande att låta huvudmannen bli skadeståndsskyldig.

Därefter gjorde HD ett par generella uttalanden om vilken befogad tillit en tredje man rimligtvis kan hysa till en mellanman som har chefsställning hos huvudmannen. Under nästa rubrik, "Betydelsen av chefsställningen i detta fall", bedömde HD att Skanska hade haft anledning att räkna med att L.H var behörig att träffa avtal inom ramen för den löpande förvaltningen i Alvestadivisionen, vilket också Solar måste ha insett. Förlikningsavtalet bedömdes dock falla utanför ramen för den löpande förvaltningen, oavsett om avtalet varit förmånligt för Solar eller inte. Därefter uttalades att även "omständigheterna i övrigt" måste beaktas, varvid nämndes att förhandlingarna pågått under en längre tid, och att det varit naturligt för Solar att informera sig om dessa. Skanska hade dock haft anledning att överväga hur långt L.H:s behörighet sträckte sig, men vidtog trots det inga åtgärder för att kontrollera den saken. Sammantaget bedömdes Skanska inte

ha haft befogad anledning att räkna med att L.H varit behörig att ingå det omtvistade förlikningsavtalet för Solars räkning.

4.3 Analys av tillitsfullmaktens rekvisit

4.3.1 *Kravet på faktisk och befogad tillit*

Den första förutsättningen för att en tillitsfullmakt ska kunna föreligga är att tredje man har hyst dels faktisk, dels befogad tillit till mellanmannens behörighet. Stödet för denna regel hittar HD i 11 § st 1 avtalslagen, som innebär att huvudmannen inte är bunden av en rättshandling som mellanmannen företar med överskridande av sin befogenhet, om tredje man kände till eller bort känna till befogenhetsöverskridandet. Kravet på faktisk och befogad tillit är naturligt utifrån avtalslagens regler. Att tilliten ska vara befogad ligger i linje med tillitsprincipen. Att tilliten ska vara faktisk överensstämmer med avtalslagens allmänna princip att inte skydda ondtröende part, eller dolusregeln om man så vill. För fullmaktslärans vidkommande hade stöd även kunnat hämtas från exempelvis 20 § som också skyddar huvudmannen i det fall att en ondtröende tredje man rättshandlar med en mellanman när huvudmannen sagt åt mellanmannen att inte använda fullmakten.

I punkt 15 och 16 uttalar sig HD angående hur bedömningen av tredje mans fog ska ske. Här lyfts inledningsvis att hänsyn ska tas till vilket slags avtal det rör sig om, vilken verksamhet det gäller, hur vanligt förekommande avtalstypen är och vilka åtaganden avtalet gäller. Dessa omständigheter tycks dock vara sådana att de ska beaktas vid varje tolkning av en fullmakts gränser, oavsett vilken fullmaktstyp det är fråga om.¹²⁸ Frågan om mellanmannen haft fullmakt att företa en viss rättshandling måste rimligtvis alltid bedömas mot bakgrund av rättshandlingens karaktär. Vidare uttalar HD att bedömningen ska ske med hänsyn till om tredje man känner till att mellanmannen brukar företa ett visst slags rättshandlingar i förhållande till andra, att förhandlingar har pågått under en längre tid, och att den tredje mannen på grund av särskilda omständigheter har fått skäl att tro att huvudmannen kommer att acceptera en överenskommelse som mellanmannen ingår. Att det rör sig om en exemplifiering framgår uttryckligen. Uppenbarligen är det gemensamma för de omständigheter HD räknar upp att de är ägnade att ge tredje man en befogad tillit till att mellanmannens behörighet sträcker sig utöver vad man annars hade kunnat sluta sig till enbart beaktat fullmaktsförklaringen som sådan, exempelvis mellanmannens ställning. Omständigheter är sådana att de, innan 2013 och 2014 års fall, förmodligen hade tillmätts

---

¹²⁸ I NJA II 1915 på s 189 uttalades att ”arten av den rättshandling, vid vilken fullmakten skall begagnas” skulle tas i beaktande vid tolkningen av fullmakter.

betydelse inom ramen för bedömningen av om en tolerans- eller kombinationsmakt förelegat.¹²⁹

4.3.2 *Den närmare innebörden av befogad tillit*

HD:s vägledning i fråga om tillämpningen av tillitsrekvisitet innebär att tillit kan grundas på vissa objektiva tolkningsdata som förmodas kunna ge ledning i frågan om tredje mans tillit varit befogad, till exempel vilken avtalstyp det rör sig om, vilka åtaganden avtalet gäller och om tredje man känner till att mellanmannen brukar företa ett visst slags rättshandlingar i förhållande till andra. HD:s prövning synes ha följt ungefär samma mönster när detta rekvisit tillämpades i det konkreta fallet i såväl NJA 2013 s 659 som NJA 2014 s 684. Inledningsvis skapade sig HD i båda fallen en bild av mellanmännens ställning. I 2014 års fall ställdes ställningen i förhållande till verkställande direktörs behörighet i 8 kap 29 ABL, medan ställningen i 2013 års fall konkretiserades genom konstaterandet av vilka rättshandlingar B.Ö tidigare fått företa. Bedömningen nyanserades därefter med hänsyn till omständigheter i de enskilda fallen som gav stöd för att utvidga eller snäva in tredje mans tilltro till behörigheten, som att förhandlingarna pågått länge i 2014 års fall, och att det tvistiga avtalet innebar en försämring av huvudmannens avtalsituation i 2013 års fall. Tillämpningen av tillitskravet i de båda fallen ger sammantaget bilden av att den bedömning som ska ligga till grund för tredje mans tillit ska vara informerad, rationell och allsidig.

Tillitsrekvisitet tycks fungera som ett riskfördelningsrekvisit mellan parterna, där utfallet blir beroende av om det är lämpligt att anse att behörighet ska ha förelegat med hänsyn till samtliga omständigheter. Den ”stränghet” med vilken rekvisitet tillämpats i 2013 och 2014 års fall får därför ställas i förhållande till fallens gemensamma karaktäristik. I båda fallen stod tvisterna mellan företag och det rörde sig inte om småföretagare. Inga skyddsaspekter med anledning av partsställningen synes därför ha gjort sig gällande. Tillämpningen av tillitsrekvisitet i de båda fallen bör rimligtvis ses i ljuset av detta.

Tidigare fullmaktspraxis ger stöd för att hänsyn måste tas till tredje mans tillgång till information och möjligheter att värdera denna information. Detta bör rimligtvis kunna få betydelse för tillämpningen av tillitsrekvisitet. I NJA 2001 s 191 I och II uttalade HD att

---

¹²⁹ Gällande omständigheten att mellanmannen brukar företa ett visst slags rättshandlingar i förhållande till andra kan hänvisas till exempelvis NJA 1998 s 304, där fråga var om mellanmannens tidigare markupplåtelser i förhållande till andra grundat kombinationsfullmakt. En jämförelse kan även göras med vilka omständigheter som enligt Grönfors var konstituerande för kombinationsfullmakten. Han nämner bl.a. mellanmannens uppträdande i olika sammanhang med HM:s goda minne och särskilt mellanmannens företagande av närliggande representationshandlingar samt andra omständigheter som kunde ge sken av behörighet (t ex innehav av stämpel), och slutligen, med hänvisning till NJA 1950 s 86, ”den yttre situationen i allmänhet.” Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap s 259ff.

det faktum att det är förenat med betydande svårigheter för bankkunder att skaffa sig kännedom om hur beslutsbefogenheter är fördelade mellan olika tjänstemän inom en bank, utgjorde ett skäl att anse att en chefsbanktjänsteman som gör åtaganden för banken genom sin ställning har erforderlig behörighet att rättshandla för banken. Bristen på information och insyn utgjorde således ett skäl att anse att banktjänstemännen var behöriga. I detta sammanhang kan även noteras att HD i NJA 2014 s 684 tog särskild notis om att Skanskas företrädare vid förlikningsförhandlingarna hade biträtts av en erfaren jurist, vilket tycks ha använts som ett argument emot att Skanska kunde ha hyst befogad tillit till L.H:s behörighet.

Ett annat argument som kan tänkas få betydelse vid tillämpningen av tillitsrekvisitet är att huvudmannen kan anses ha bättre möjligheter än tredje man att förhindra att behörighetsöverskridanden sker, eftersom huvudmannen ansvarar för hur han organiserar sin verksamhet och i regel väljer sina mellanmän.¹³⁰

4.3.3 Härrörandekravet

Härrörandekravet innebär enligt HD att de omständigheter som legat till grund för tredje mans tillit på ett relevant sätt ska kunna knytas till huvudmannen. Detta förtydligas så att omständigheterna i fråga ska ha en tydlig koppling till huvudmannen. Härröranderekvisitet framstår i och för sig inte som någon nyhet i fullmaktsläran. Avtalslagens fullmaktslära gör som ovan nämnts en distinktion mellan självständiga och osjälvständiga fullmakter baserat på om tredje man har några självständiga från huvudmannen härrörande omständigheter att förlita sig på vid avtalsingåendet med mellanmannen eller inte.¹³¹ Denna distinktion har stöd i 11 § st 2 avtalslagen, enligt vilken huvudmannen inte ansvarar för en rättshandling som mellanmannen företar med överskridande av sin befogenhet även om tredje man är i ond tro, om fullmakten grundas endast på huvudmannens meddelande till mellanmannen. Denna regel innebär alltså mellanmannens behörighet och befogenhet sammanfaller vid osjälvständiga fullmakter. Tillitsfullmaktens härröranderekvisit tycks vara ett annat sätt att formulera motsvarande regel: Omständigheter som inte härrör från huvudmannen kan inte utvidga fullmaktens gränser, oavsett om tredje man har tillit till mellanmannens behörighet.

En oundviklig följd av att ett rekvisit i en regel görs så generellt att det kan appliceras på många olika typer av omständigheter och i olika situationer är att rekvisitet

---

¹³⁰ NJA 2001 s 191 I och II, samt NJA 1974 s 706 har åberopats till stöd för att huvudmannen bär ansvaret för hur han organiserat sin verksamhet. Detta kallar Dotevall "huvudmannens organisationsrisk". Se Dotevall, Mellanmannens kunskap, s 122 f, och dens Fullmakt och immateriella tjänster s 58.

¹³¹ NJA II s 196.

blir vagt. Detta är fallet även med härröranderekvisitet, vilket jag misstänker kan orsaka gränsdragningsproblem. Är det exempelvis en omständighet som härrör från huvudmannen om mellanmannen får göra utbetalningar med huvudmannens medel? Om huvudmannen själv godkänner utbetalningarna härrör de naturligtvis från honom, men om mellanmannen själv förfogar över medel, vad gäller då? Och hur ska man se på det förhållandet att förhandlingar mellan mellanmannen och tredje man pågått under en längre tid? HD pekade som ovan nämnts på att just långvariga förhandlingar kan inge befogad tillit och således kan vara relevanta för frågan om tillitsfullmakt föreligger. Ska detta tolkas så att även denna omständighet kan anses härröra från huvudmannen? Hur den kopplingen i så fall ska ske är inte alldeles självklart.¹³²

Utöver den vaga utformningen och den potentiella gränsdragningsproblematiken är det svårt att resa några invändningar mot kravet på härrörande. Ändamålet bakom kravet, vilket enligt mitt antagande är att ge huvudmannen den yttersta kontrollen över mellanmannens behörighet, framstår som befogat. Konstruktionen att villkora skyddet för tredje mans tillit genom att tilliten ska grundas på omständigheter som härrör från huvudmannen överensstämmer också med fullmaktslärans uppdelning av självständiga och osjälvständiga fullmakter, som har stöd i avtalslagen. Det ger rekvisitet legitimitet och kan ses som en fördel ur ett systematiskt perspektiv.

4.3.4 *Kravet på huvudmannens insikt*

För att en tillitsfullmakt ska föreligga krävs vidare att huvudmannen haft erforderlig insikt om att de omständigheter som härrör från honom skulle kunna föranleda en tredje man att hysa befogad tillit till mellanmannen i behörighetshänseende. Detta krav motiverar HD med en hänvisning till 19 § avtalslagen, som stadgar att när huvudmannen “har särskild anledning att befara” att mellanmannen kommer att använda en fullmakt som återkallats, är huvudmannen skyldig att meddela tredje man att fullmakten inte är gällande för att undgå avtalsbundenhet, om tredje man var i god tro. Stödet för kravet på huvudmannens insikt i 2014 års fall finner HD i 19 § tolkad *e contrario*: Utan anledning att befara, ingen bundenhet på grund av passivitet. Enligt HD ger 19 § “stöd för ett tämligen högt ställt krav på *insikt* hos huvudmannen” (min kursiv). Jag vill dock invända att “har särskild anledning att befara” har utformningen av ett culpaparekvisit, alltså ett objektivi rekvisit, snarare än som ett

---

¹³² Jfr NJA 1990 s 591, där huvudmannen kände till att mellanmannen och tredje man skulle diskutera ett avtal som rörde regleringen av en tvist vid ett visst sammanträde. Detta gav dock inte belägg för slutsatsen att huvudmannen skulle ha accepterat att mellanmannen slutligt reglerade tvisten vid mötet. Frågan om en omständighet härrör från huvudmannen måste uppenbarligen skiljas från frågan *vad* omständigheten ger tredje man anledning att hysa befogad tillit till i fråga om mellanmannens behörighet.

krav på insikt, som är ett subjektivt rekvisit. Lagregeln kräver inte att huvudmannen *befarar* eller *måste befara* att mellanmannen ska handla utan erforderlig fullmakt – anledning att befara räcker.¹³³ Ska grunderna för 19 § motivera utformningen av tillitsfullmakten borde således rimligtvis huvudmannens culpa vara tillräcklig, men det nämns uttryckligen i domskälens punkt 20 att oaktsamhet inte är tillräckligt för att fullmaktsverkan ska uppstå.

Vidare hänvisar HD till en annan regel, 6 § st 2. I denna regel är kravet subjektiv insikt, *dolus*, vilket alltså stämmer överens med det krav HD uppställer för att en tillitsfullmakt ska föreligga.¹³⁴ En systematisk märklighet i denna hänvisning är dock att kravet på *dolus* i 6 § st 2 används som grund för avtalsbundenhet för att den andra parten *inte* haft fog för sin tolkning. På så sätt skiljer sig den situation som 6 § st 2 reglerar från den som uppstår när en tillitsfullmakt kommer i fråga, eftersom tillitsfullmakten kräver att tredje mans tolkning varit befogad. Detta medan *dolus*rekvisitet i 6 § st 2 används för att ersätta den andra partens brist på fog.¹³⁵ Detsamma gäller för insiktsrekvisitet i 4 § st 2. Inte heller denna regel kräver att motparten har haft fog för sin uppfattning om den andra parten varit *dolös*.¹³⁶ Och omvänt krävs inte att avgivaren varit i *dolös* när mottagaren haft en befogad uppfattning om en rättshandlings innehåll enligt 32 § st 2 *e contrario*. Principen i avtalslagen är alltså att det krävs det *dolus* eller fog. För att en tillitsfullmakt ska föreligga krävs dock *både* att huvudmannen varit *dolös* och att mottagarens tillit varit befogad.

Kravet på huvudmannens insikt är svårförenligt med tillitsprincipen i begreppets båda bemärkelser. Betraktar man situationen som ett förklaringsmisstag, där huvudmannen av misstag har gett fullmakten en felaktig utformning, ska enligt 32 § st 1 *e contrario* rättshandlingen fortfarande vara bindande enligt sitt innehåll om inte mottagaren var i ond tro. Tillitsprincipen som tolkningsprincip innebär som nämnts att tolkningen sker objektivt. Tolkningen ska alltså *inte* ta sikte på vad huvudmannen faktiskt ville eller insåg, utan på hur huvudmannens vilja med fog kunde tolkas från mottagarens perspektiv. Att den befogade tilliten inte är tillräcklig för att fullmakten ska bli bindande enligt sitt innehåll kan således ses som en inskränkning av tillitsprincipen, eftersom skyddet för tilliten villkoras av insiktskravet.¹³⁷ HD anvisar inte heller några skäl för denna avvikelse från den sedvanliga ordningen, och stödet för insiktskravet i 19 § och 6 § st 2, har enligt vad som sagts ovan vissa brister enligt min mening.

---

¹³³ Samma synpunkt har framförts av O Svensson, Viljeförklaring och tillitsfullmakt s 349.

¹³⁴ Jfr dock med vad som sägs nedan i avsnitt 4.3.5.

¹³⁵ Se ovan avsnitt 3.1.

¹³⁶ Hela konceptet blir en motsägelse: Vad skulle huvudmannen vara *dolös* om, om motparten haft fog för sin uppfattning om rättshandlingens innehåll, och denna ska tolkas i enlighet med det befogade intrycket?

¹³⁷ En synpunkt som framförts av Håstad, Avtalslagens modell s 185, O Svensson, Viljeförklaring och tillitsfullmakt s 347 samt Lundberg, Ytterligare om tillitsfullmakt s 737.

I detta sammanhang ska även nämnas att insiktskravet tycks strida mot ett äldre prejudikat, NJA 1974 s 706. I detta mål hade B, som var förman på Mölnlyckes postavdelning, löst in checkar hos Postverket utställda i Mölnlyckes namn för utförande av betalningsuppdrag. Dessa medel hade han sedan delvis behållit för egen del. På grund av de "betydande försummelser i den interna kontrollen" som möjliggjort förskingringen hade Mölnlycke att svara för B:s agerande. I doktrinen har prejudikatet tolkats så Mölnlycke trots bristande vetskap om B:s förehavanden fick ansvara hans rättshandlande, för att Postverket varit i god tro om B:s behörighet. Här skulle alltså något insiktskrav inte ha tillämpats, utan ett culpakrav. För egen del instämmer jag i att denna läsning av fallet är rimlig. HD anför att B "kommit att intaga en ställning som till synes gav honom rätt att uppbära betalning på checkarna." Skrivningen inbjuder till tolkningen att hur ställningen såg ut utifrån, i kombination med de betydande försummelserna, gav B behörighet.^{138, 139}

4.3.5 Närmare om vad huvudmannens ska ha insikt om

Något ytterligare förtjänar att sägas om kravet på huvudmannens insikt, särskilt i förhållande till insiktskravet i 6 § st 2 som HD hänvisade till. Den senare regeln skiljer sig nämligen från tillitsfullmaktens insiktskrav i ett inte oväsentligt avseende. I 6 § st 2 ska mottagarens insikt avse den felaktiga uppfattningen om innehållet i oren accept hos en viss specifik avgivare. För att en tillitsfullmakt ska föreligga krävs däremot endast att huvudmannen haft insikt om att de omständigheter som härrör från honom skulle kunna föranleda *en* tredje man, alltså vilken tredje man som helst, att hysa befogad tillit till mellanmannen i behörighetshänseende. Den insikt som krävs i 6 § st 2 kan alltså betecknas som konkret och mer kvalificerad än den generella insikt som tillitsfullmakten kräver. Detta är något som inte framgått i kommentarerna av rättsfallet.¹⁴⁰ Från mitt perspektiv framstår detta som en viktig skillnad, eftersom tillitsfullmaktens insiktskrav tolkat i enlighet med 6 §

---

¹³⁸ Se Dotevall, Mellanmannens kunskap och huvudmannens bundenhet, s 122f. Oförenligheten mellan 1974 och 2014 års fall har noterats av Håstad, aa s 185, samt Lundberg, aa 737f.

¹³⁹ En anmärkning är dock att NJA 1974 s 706 inte nödvändigtvis måste tolkas så att huvudmannens culpa kan var fullmaktgrundande, även om det är den tolkning som gjorts i doktrinen. En alternativ tolkning av NJA 1974 s 706 är att HD ansåg att Mölnlyckes oaktsamhet var större än Postverkets, varför Mölnlycke fick bära skadan själv. Det är inte detsamma som att fullmakt förelagat. Tolkningen har lagts fram av Bert Lehrberg vid ett seminarium under kursen Kommersiell avtals- och processrätt, HT 2015. I Lehrberg, Avtalsrättens grundelement, på s 99 i not 25 anmärks att fallet kan tolkas på två sätt. För egen del anser jag dock att den allmänt vedertagna tolkningen av rättsfallet framstår som rimligare.

¹⁴⁰ O Svensson och Lundberg har i sina referat av HD:s domskäl skrivit att huvudmannen måste inse att *tredje man* (istället för *en* tredje man) skulle få en befogad tillit till mellanmannens behörighet. En sådan beskrivning kan ge intrycket att huvudmannen måste inse en viss specifik tredje mans befogade tillit. O Svensson, Viljeförklaring och tillitsfullmakt s 347 och Lundberg, Ytterligare om tillitsfullmakter s 737.

st 2, hade krävt att huvudmannen haft kännedom om sin mellanmans förhåvanden med en viss tredje man, vilket i så fall kunde ha gjort en tillitsfullmakt svårare att etablera.

Det kan dock tänkas att tredje mans tillit grundas just på mellanmannens förhåvanden med tredje man i det enskilda fallet – ta till exempel det ovan nämnda exemplet att rättshandlingen föregåtts av förhandlingar pågått under en längre tid. Då framstår det som om insiktskravet inte kan vara uppfyllt om inte huvudmannen var ovetande om mellanmannens rättshandlande med tredje man, och de tillitsgrundande omständigheter som förelåg i den individuella situationen. I ett sådant fall blir således tillitsfullmaktens insiktskrav mer likt insiktskravet i 6 § st 2, i bemärkelsen att specifik insikt om den enskilda situationen krävs i båda fallen.

4.3.6 Slutsatser efter analysen av tillitsfullmaktens rekvisit

Kravet på huvudmannens tillit innebär att en bedömning ska göras av om tredje man haft tillräckligt goda skäl att anta att mellanmannen varit behörig att ingå den omtvistade rättshandlingen. Behörighetsbedömningen är normativ snarare än bunden till vissa specifika fakta som sedvänja, för att göra en jämförelse med ställningsfullmakten. Den typ av omständigheter som enligt HD kan grunda befogad tillit, till exempel att mellanmannen tidigare fått företa liknande rättshandlingar och att tredje man känner till det, hade innan 2013 års fall istället kunnat få betydelse för frågan om en tolerans- eller kombinationsfullmakt förelegat. I det avseendet innebär tillitsrekvisitet inga materiella nyheter i fråga om vilka omständigheter som kan grunda behörighet. Härrörandekravet framstår inte heller som någon nyhet utan känns igen från fullmaktslärans klassiska distinktion mellan självständiga och osjälvständiga fullmakter. Det enda som egentligen framstår som materiellt nytt i NJA 2014 s 684 är det faktum att huvudmannen måste ha haft insikt om att de omständigheter som härrör från honom kunnat få en tredje man att hysa befogad tillit till mellanmannens behörighet. Detta rekvisit är svårförenligt dels med tillitsprincipen, dels med den allmänna tolkningen av NJA 1974 s 706.

Det faktum att tillitsfullmakten tycks vara avsedd att ersätta tolerans- och kombinationsfullmakterna ger oss en uppfattning om vad som är utmärkande för tillitsfullmakten i materiellt hänseende. Behörigheten grundas på att omständigheterna i det enskilda fallet skapat bilden av att mellanmannen är behörig att vidta en viss rättshandling, snarare än att behörigheten följer redan av ställningen som sådan.¹⁴¹ En annan fråga är dock

---

¹⁴¹ Se Gorton, *On demand-garanti och fullmaktsfrågor* s 314: ”Medan ställningsfullmakten är generell till sin natur, är toleransfullmakten eller kombinationsfullmakten kopplad till den individuella situationen och relationen.”

hur uppdelningen mellan viljeförklaringsfullmakter och tillitsfullmakter ska förstås ur ett teoretiskt perspektiv. Till det återkommer jag nedan i avsnitt 5.1.

4.4 Behörighet och befogenhet vid tillitsfullmakt

Att notera angående kravet på faktisk och befogad tillit är att HD anknyter detta krav, som är avgörande för mellanmannens behörighet vid handlande med tillitsfullmakt, till avtalslagens regel om mellanmannens överskridande av sin befogenhet vid rättshandlande med tredje man, 11 § st 1. Detta kan tolkas som ett påpekande från HD om att mellanmannens behörighet och befogenhet sammanfaller vid rättshandlande med tillitsfullmakt. Denna slutsats förefaller vid en första anblick rimlig; fullmaktslärans separation mellan behörighet och befogenhet förutsätter att mellanmannen har fått dels en behörighet att rättshandla för huvudmannen, dels inskränkande instruktioner om hur han ska använda sin behörighet. Tillitsfullmakten uppstår dock när en mellanman *inte* har fått erforderlig behörighet av huvudmannen att företa en viss utförd rättshandling, men tredje mans befogade tillit gör att mellanmannen *ändå* tillskrivs en sådan behörighet. Om en fullmakt uppstår på grund av tredje mans befogade tillit kan man räkna med att huvudmannen inte har gett mellanmannen inskränkande instruktioner om hur behörigheten i fråga ska användas, eftersom behörigheten inte var avsedd av huvudmannen. Denna tolkning av HD:s hänvisning till 11 § st 1 har förekommit i doktrinen.¹⁴² Detsamma har också anförts innan 2014 års fall, beträffande förhållandet mellan behörighet och befogenhet vid kombinationsfullmakt.¹⁴³

Vid närmare eftertanke förefaller emellertid denna slutsats enligt min mening vara felaktig. Att mellanmannens behörighet utvidgats utöver vad huvudmannen avsett på grund av tredje mans befogade tillit ger inte stöd för slutsatsen att mellanmannen inte i något visst avseende fått inskränkande instruktioner av huvudmannen. Pondera att tredje man fått befogad tillit till att en mellanman är behörig att företa en viss rättshandling, att omständigheterna som grundat tilliten härrör från huvudmannen och att huvudmannen haft insikt om detta. Dessa förhållanden är då avgörande för behörighetens gränser, men det kan inte rimligtvis innebära huvudmannens inskränkande instruktioner till

---

¹⁴² Stridsberg, Tillitsfullmakter s 622, som dessutom menar att detta skulle överensstämma med NJA 2001 s 191 I och II, ”där ställningsfullmaktens s.k. yttre och inre förhållanden (dvs. ställningen i sig och eventuella inskränkande instruktioner) sammanföll.” Detta är emellertid inte vad som sägs 2001 års fall. HD uttalar endast att interna regler inte är bestämmande för behörighetens gränser. Utifrån detta kan man dock inte dra slutsatsen att tredje mans kännedom om sådana interna regler skulle sakna betydelse.

¹⁴³ Dotevall, Något om ställningsfullmaktens utveckling s 639f, Ställningsfullmakt och immateriella tjänster s 57f.

mellanmannen tappar sin betydelse enligt 11 § st 1.¹⁴⁴ Skälen för denna bestämmelse, att skydda huvudmannen från bundenhet till befogenhetsöverskridande rättshandlingar när tredje man är i ond tro, gör sig nog så starkt gällande i en situation när fullmakten kategoriseras som en tillitsfullmakt.

---

¹⁴⁴ Samma synpunkt har framförts av O Svensson. Se Viljeförklaring och tillitsfullmakt s 346 i not 60.

5 Begreppsbildningen i NJA 2014 s 684

5.1 Om distinktionen mellan viljeförklaringsfullmakter och tillitsfullmakter

5.1.1 HD:s hantering av viljeförklaringsbegreppet

I detta avsnitt ska jag analysera HD:s användning av viljeförklaringsbegreppet i NJA 2014 s 684. HD:s utläggning om sin syn på fullmaktsbegreppet påbörjas på punkt 10. Där uttalas följande.

Tanken att en fullmakt måste vara grundad i huvudmannens viljeförklaring har emellertid med tiden blivit ifrågasatt. Det står klart att även i andra fall än de nämnda (ställningsfullmakt enligt 10 § andra stycket respektive fullmakt grundad på huvudmannens konkludenta handlande) kan huvudmannen, när omständigheterna i det enskilda fallet motiverar det, bli ansvarig för någon annans handlande i en avtalssituation, fastän någon uttrycklig viljeförklaring inte föreligger.

HD ger alltså ifrågasättandet av fullmakten som en viljeförklaring ett visst erkännande. Att det ”står klart” att fullmakt kan uppkomma utan viljeförklaring från huvudmannen styrks sedan i de följande punkterna genom hänvisningar till uttalanden i NJA 2002 s 244 och NJA 2013 s 659. Därefter drar HD i punkt 13 denna slutsats:

Det rättsläge som kommer till uttryck i 2013 års fall kan beskrivas så, att utöver att en fullmakt kan vila på en huvudmannens viljeförklaring kan den under vissa förutsättningar ha sin grund i den tredje mannens befogade tillit.

Det HD uttrycker är alltså att en fullmakt kan baseras på en 1) uttrycklig eller 2) en konkludent viljeförklaring, men dessa fullmaktstyper ska skiljas från 3) den tillitsgrundade fullmakten som inte vilar på någon viljeförklaring. I doktrinen har synsättet resulterat i kritik, som i huvudsak ut på att det i svensk rätt alltid är mottagarens befogade intryck som avgör en rättshandlings innehåll, och att det då framstår som onaturligt eller meningslöst att dela upp fullmakter i viljeförklaringsgrundade respektive tillitsgrundade. I någon mening är därmed alla fullmakter tillitsfullmakter.¹⁴⁵

Vad HD å ena sidan och fallets kritiker å andra sidan ger uttryck för kan relateras till de skilda sätten att se på viljeförklaringsbegreppet som omnämndes i avsnitt 2.3.3. HD:s

---

¹⁴⁵ O Svensson, Viljeförklaring och tillitsfullmakt s 346, J Samuelsson, DCFR som svensk rättskälla? s 225f samt Lundberg, Ytterligare om tillitsfullmakter s 376.

slutsats att viljeförklaringsbaserade och tillitsbaserade fullmakter bör skiljas åt tycks förenlig med Grönfors snäva förståelse av viljeförklaringsbegreppet. Grönfors ville redan i *Ställningsfullmakt och bulvanskap* dela upp fullmakter i sådana som kunde återföras på huvudmannens viljeförklaring och andra fullmakter som uppstod på grund av fullmaktgrundande rättsfakta. I NJA 2014 s 684 tycks HD, likt Grönfors, reservera viljeförklaringsbegreppet för fall där det, i brist på bättre sätt att beskriva det hela, finns vilja bakom förklaringen.¹⁴⁶ Detta kan ställas i kontrast till det vida viljeförklaringsbegrepp som återfinns hos Lehrberg, där allt som med fog kan tolkas som en viljeförklaring definieras som en sådan. Annorlunda uttryckt skapas enligt detta synsätt en "konstruerad vilja"¹⁴⁷ hos avgivaren med stöd av tillitsprincipen, oavsett vad avgivaren velat.

Å ena sidan går HD alltså i Grönfors fotspår genom att viljeförklaringsbegreppet tolkas snävt. Å andra sidan ligger den alternativa lösning som väljs istället för det vida viljeförklaringsbegreppet långt ifrån Grönfors fullmaktgrundande rättsfakta. HD:s användning av subjektiva rekvisit påminner på sätt och vis mer om hur avtalslagens regler är konstruerade. Detta sätt att utforma en regel passar inte in i Grönfors objektivistiska avtalsrätt byggd på yttre omständigheter där grunden för avtals- eller fullmaktsverkan i vissa fall snarare var en sanktion av huvudmannen än tredje mans befogade tillit. Dessutom innebär etablerandet av tillitsfullmakten som en särskild fullmaktstyp ett avståndstagande från Grönfors tolerans- och kombinationsfullmakter.

5.1.2 Problemet med uppdelningen mellan viljeförklaringen och tilliten

Som framgått ovan ska vid tolkning av viljeförklaringar fastställas vad mottagaren med fog kunnat sluta sig till utifrån de omständigheter som varit synbara för båda parter vid mottagandet av rättshandlingen. Vad huvudmannen egentligen velat är av underordnad betydelse i förhållande till den vilja han har uttryckt, såvida inte dolusregeln är tillämplig. Man förutsätts i regel helt enkelt mena det man säger, skriver eller uttrycker på annat sätt. Ur det perspektivet framstår regeln att mellanmannens behörighet kan vila på tredje mans befogade tillit som naturlig. Snarare väcker uppdelningen mellan viljeförklaringsgrundade och tillitsgrundade fullmakter frågan, vilken roll huvudmannens *vilja* egentligen spelar i sammanhanget. Detta särskilt med hänsyn till punkt 1 – 3 i Lindskogs tillägg, där saken uttrycks så att den ena fullmaktstypen grundas på just "huvudmannens vilja", inte på hans viljeförklaring. Formuleringen ger nästan intrycket att huvudmannens vilja skulle ha någon

---

¹⁴⁶ För en syn på viljeförklaringsbegreppet som överensstämmer med HD:s och Grönfors i detta avseende, se Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt 10 uppl s 53.

¹⁴⁷ Begreppet lånat av Karhu, Den nordiska avtalslagens byggstenar s 93.

självständig betydelse för frågan om fullmaktsverkan uppkommer, oberoende av om och hur den tagit sig uttryck. Så kan dock inte HD eller Lindskog rimligtvis tolkas. Att rättshandlingsvilja utan motsvarande uttryck skulle kunna medföra rättsverkningar är en hållning som förmodligen aldrig har företrätts.¹⁴⁸ Vilja i bemärkelsen *psykologiskt faktum* är relativt oanvändbart som rekvisit i en rättsregel, och ännu mer så i den mån viljan inte kommit till uttryck.¹⁴⁹ Dessutom följer av 11 § st 2 att en osjälvständig fullmakt inte binder huvudmannen utöver mellanmannens befogenhet. De omständigheter som är bestämmande för fullmaktens gränser måste alltså ha kommit till uttryck för tredje man på ett i förhållande till mellanmannen självständigt sätt.¹⁵⁰ Därmed kan vi sluta oss till att huvudmannens vilja i fråga om mellanmannens behörighet bara har betydelse i den mån den kan fått ett självständigt uttryck genom fullmakten.¹⁵¹ HD kan rimligtvis inte heller tolkas på något annat sätt, trots den något förvirrande begreppsanvändningen, särskilt i Lindskogs tillägg.

Denna slutsats innebär alltså att för både viljeförklaringsgrundade och tillitsgrundade fullmakter är avgörande för behörighetens gränser vad mottagaren med fog kunnat sluta sig till utifrån de omständigheter som varit synbara för båda parter vid rättshandlandet. Därmed kvarstår frågan vad som skiljer en fullmaktstyperna åt.

5.1.3 Den nya begreppsbildningen betraktad utifrån 32 § st 1 avtalslagen

I NJA 2014 s 684 väcker HD liv i den gamla dikotomin vilja kontra tillit. Striden mellan vilja och tillit hör ursprungligen hemma i ett annat sammanhang, nämligen hanteringen av förklaringsmisstag. Vilje- och tillitsprinciperna uppkom som bekant som lösning på förklaringsmisstagsproblemet i den rättsvetenskapliga debatten under det sena 1800-talet, och genom avtalslagen lagfästes indirekt tillitsprincipen för svensk rätts del. HD:s användning av begreppsparet väcker frågan om uppdelningen av fullmaktstyperna är avsedd att ses i ljuset av förklaringsmisstagsreglerna. Anläggs det perspektivet, kan förhållandet mellan viljeförklaringsgrundade och tillitsgrundade fullmakter förstås så att den tillitsgrundade fullmakten är detsamma som en fullmakt behäftad med förklaringsmisstag som meddelats till en godtroende tredje man, medan det inte är fallet med en viljeförklaringsbaserad fullmakt. Det hade kunnat fungera som ett kriterium för att

---

¹⁴⁸ J Samuelsson, *Tolkning och utfyllning* s 432.

¹⁴⁹ Med en sådan förståelse av viljeförklaringsbegreppet skulle tolkningsförfarandet kräva ”en tidsmaskin i kombination med en hjärnscanner av något slag”, J Samuelsson, *Tolkningslärans gåta* s 42.

¹⁵⁰ Gorton, *Agency in Scandinavian Law* s 141.

¹⁵¹ Och i fråga om självständiga fullmakter måste viljan ha kommunicerats till mellanmannen. Se ovan avsnitt 3.3.

skilja på fullmaktstyperna åt i teorin, och det hade också varit ett sätt att förstå uppdelningen med avtalslagen som referensram. Men teorin brister, i flera avseenden. För det första är en viljeförklaring som innehåller ett förklaringsmisstag med avtalslagens terminologi (32 §) inte mindre en viljeförklaring för den sakens skull. Även en tillitsgrundad fullmakt borde således vila på en viljeförklaring. För det andra kan huvudmannen enligt den regel HD ställt upp inte sägas ha gjort något misstag när han meddelat en tillitsfullmakt eftersom han måste ha insett hur en tredje man kunnat tolka mellanmannens behörighet. För det tredje hänvisar HD inte till 32 § st 1 i NJA 2014 s 684. Det skulle rimma illa med den pedagogiska stil som domskälen i övrigt är skrivna i att låta viktiga detaljer för förståelsen av fallet vara underförstådda. Att betrakta skiljelinjen mellan viljeförklaringsfullmakter och tillitsfullmakter som analog med distinktionen mellan viljeförklaringar med och utan förklaringsmisstag tycks alltså inte vara lämpligt.

5.1.4 Några slutsatser om distinktionen mellan viljeförklaringsfullmakter och tillitsfullmakter

Ska man försöka inordna distinktionen mellan viljeförklaringsfullmakten och tillitsfullmakten i avtalslagens fullmaktslära så knakar det alltså i fogarna. För egen del lutar jag åt att det inte är möjligt att göra en sådan inordning. Inte minst därför att HD själv inte tycks anse att den fullmaktstyp som etableras i 2014 års fall går att återföra på avtalslagen, som jag läser fallet.¹⁵² Enligt vad HD anför tar avgörandet tvärtom fasta på den kritik som riktats mot "[d]et fullmaktsinstitut som kommer till uttryck i avtalslagen", specifikt synen på fullmakten som viljeförklaring till tredje man. Utgångspunkten för rättsbildningen verkar snarare vara "det rättsläge som kommer till uttryck i 2013 års fall". Formuleringen ger närmast intrycket av att det sedan dess rör sig om ett nytt rättsläge: Att tredje mans befogade tillit innan dess inte skyddades, vilket kan ifrågasättas.¹⁵³ Det finns gott om stöd i praxis för att befogad tillit innan 2013 års fall kunnat grunda behörighet, även om inte just uttrycket befogad tillit använts som nyckelbegrepp tidigare.¹⁵⁴ Dessutom härledde HD sin princip i 2013 års fall från tre befintliga fullmaktstyper, som angavs utgöra stöd för att befogad tillit utgjorde en behörighetsgrund enligt svensk rätt.

Det har ovan sagts att tillitsfullmakten tycks vara avsedd att ersätta tolerans- och kombinationsfullmakterna, och att detta ger oss en fingervisning om vad som karakteriserar tillitsfullmakten. Tillitsfullmakten tycks därmed utmärkas av att behörigheten utgår från en

---

¹⁵² HD hänvisar förvisso till vissa regler i avtalslagen, 6 § st 2, 11 § och 19 §, men endast för att hämta stöd för utformningen av den regel som skapas i 2014 års fall.

¹⁵³ Så har också gjorts. Se bl a Lundberg, Ytterligare om tillitsfullmakt s 737 och 740. Se även Håstad, DCFR Rules in the Swedish Supreme Court s 183.

¹⁵⁴ Ovan har hänvisats till t ex NJA 2001 s 191 s I och II samt NJA 1974 s 706 som stöd för detta.

ställning, och att det finns omständigheter vid sidan av ställningen som ger skäl att tolkningsvis utvidga behörighetens gränser i det enskilda fallet. Ser man saken på det sättet är det möjligt göra en distinktion mellan viljeförklaringsfullmakter och tillitsfullmakter på rättsfaktumsidan. Det löser emellertid inte den terminologiska förvirring som orsakats av att HD skilt viljeförklaringen från den befogade tilliten av densamma. Denna uppdelning undanskymmer det faktum att behörighetens gränser för båda fullmaktstyperna bestäms i enlighet med vad mottagaren med fog kunnat sluta sig till utifrån de omständigheter som varit synbara för båda parter vid rättshandlandet.¹⁵⁵

5.2 Något om orsakerna bakom den nya begreppsbildningen

5.2.1 *En teori: Förståelsen av tillitsprincipen som förklaringsmodell*

I avsnitt 3.3 ovan utfäste jag att utläggningen om tillitsprincipen som misstagsregel och tolkningsregel senare skulle få bäring på analysen av NJA 2014 s 684, och nu har vi kommit dit. En kort rekapitulation av vad som sades: Genom att hänvisa till tillitsprincipen som en tolkningsprincip och därmed till förklaringsmisstag som ett tolkningsproblem, sammanblandas två frågor. 1) Hur hanteras förklaringsmisstag? Svaret i 32 § st 1 tolkad motsatsvis är att avgivaren är bunden av rättshandlingens innehåll. Det leder till tolkningsfrågan: 2) Vilket är innehållet? Denna fråga besvaras genom en objektiv tolkning av rättshandlingen mot bakgrund av samtliga relevanta omständigheter. Märk här att hanteringen av förklaringsmisstag och tolkningen utgår från olika premisser. Misstagssituationen förutsätter att en distinktion kan göras mellan objektivt och subjektivt – att avgivaren har förklarat en sak, men avsett en annan, och att det finns kunskap om denna diskrepans. I tolkningssituation är uppgiften en annan: att fastställa rättshandlingens innehåll utifrån det objektivt givna tolkningsunderlaget. Tolkning tar därmed inte hänsyn till bristande subjektiva avsikter, i den mån dessa inte kommit till uttryck.¹⁵⁶

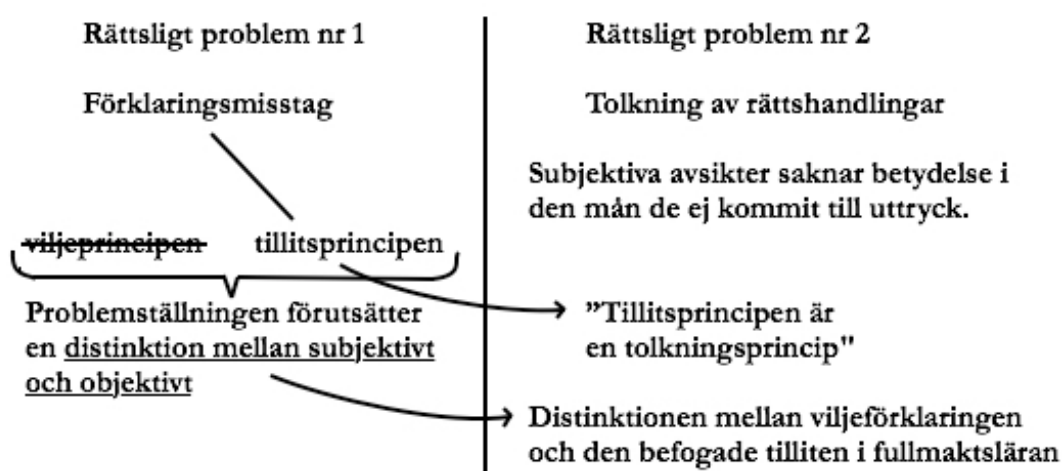
Ur tolkningsperspektiv framstår separationen mellan viljeförklaringsgrundade och tillitsgrundade fullmakter som främmande. Om avgörande för tolkningen är den vilja som kan uttolkas av förklaringen, hur landar då HD i att skyddet för den objektiva tolkningen kräver en särskild fullmaktstyp? Är inte viljeförklaringens innehåll vad mottagaren med fog kunnat uttolka om avgivarens vilja? Ett sätt att förstå uppdelningen mellan viljeförklaringsgrundade och tillitsgrundade fullmakter är att se den i ljuset av det faktum

---

¹⁵⁵ Detta är jag som sagt inte först med att framföra. Se not 146 ovan.

¹⁵⁶ Om inte omständigheterna ger stöd för att tillämpa principen om den gemensamma partsavsikten eller dolusregeln. Se avsnitt 3.1 ovan.

att misstagsfrågan och tolkningsfrågan idag tenderar att behandlas som en och samma fråga, genom hänvisningen till tillitsprincipen som tolkningsprincip.¹⁵⁷ För inom ramen för vad som i grunden är ett tolkningsproblem gör HD en separation mellan objektivt och subjektivt som inte hör hemma i tolkningsläran – men känns igen från misstagsregelns premisser att vilja och förklaring ska skiljas åt. Det framstår med andra ord som om tolkningsfrågan sammanblandas med misstagsfrågan, och dess utgångspunkt att en skiljelinje ska dras mellan vad som avsetts och vad som förklarats. Å ena sidan har vi alltså ett rättsligt problem där åtskillnaden mellan objektivt och subjektivt förutsätts, å andra sidan ett dito där avgivarens subjektiva inställning endast har betydelse i den mån den kan framtolkas genom viljeförklaringen med hänsyn till samtliga relevanta omständigheter. Och i båda fallen säger vi att tillitsprincipen ska tillämpas. Kan detta ha få till följd att distinktionen mellan vilja och tillit som tillitsprincipen som misstagsregel ska vara ett ställningstagande till, inverkat på hur vi betraktar tolkningen av viljeförklaringar? Se figur 1 nedan.

Figur 1. Sammanblandningen av hanteringen av förklaringsmisstag och tolkning av rättshandlingar.

I svensk rätt är tillitsprincipen gått från att vara en misstagsregel till att bli en misstagsregel och en tolkningsregel. Enligt den ovan framlagda teorin har detta inneburit att även en av de inneboende förutsättningarna för hanteringen av misstag ”smugglats över gränsen” till tolkningens område. Därmed har vi nu att skilja på vilja och tillit även inom vad som i grunden är en tolkningsfråga: Om fullmakt har förelegat. Teorin ovan är inte lätt att leda i bevis, men den erbjuder en förklaring till det på flera sätt svårförståeliga särskiljandet mellan viljeförklaringen och den objektiva tolkningen av densamma i NJA 2014 s 684.

¹⁵⁷ Se avsnitt 3.2 vid noterna 113 och 114.

5.2.2 DCFR:s inflytande som förklaring

En annan förklaringsmodell till HD:s nya begreppsbildning än den jag just presenterat, och en något mer lättsmält sådan, har att göra med DCFR:s inflytande på svensk rätt. För den regel som HD åberopade i NJA 2013 s 659, DCFR II. 6:103, gör sig även påmind om i NJA 2014 s 684. DCFR-bestämmelsen lyder:

- (1) The authority of a representative may be granted by the principal or by the law.
- (2) The principal's authorisation may be express or implied.
- (3) If a person causes a third party reasonably and in good faith to believe that the person has authorised a representative to perform certain acts, the person is treated as a principal who has so authorised the apparent representative.

I 2014 års fall gör HD två distinktioner: Den första mellan explicit och konkludent meddelade viljeförklaringsfullmakter, den andra mellan viljeförklaringsfullmakter och tillitsfullmakter. Som Joel Samuelsson påpekat återspeglar denna systematik innehållet i DCFR-regeln.¹⁵⁸ Då HD i ett liknande fall ett år tidigare hänvisat till just denna bestämmelse,¹⁵⁹ infinner sig misstanken att överensstämmelsen mellan den fullmaktslära som kommer till uttryck i NJA 2014 s 684 och den som stadgas i DCFR inte är ett sammanträffande. Särskilt om man är villig att ta andra indicier i beaktande. Som att en viss tendens till harmoniserande åtgärder idag kan skönjas vid prejudikatbildningen i svensk civilrätt, och att DCFR där har blivit ett viktigt instrument.¹⁶⁰ Samt att hänvisningar till DCFR numer förekommer på regelbunden basis i HD:s domskäl.¹⁶¹ DCFR förtjänar alltså enligt min mening att framhållas som förklaringsmodell till utfallet i NJA 2013 s 659 och NJA 2014 s 684, även om jag här inte ska fördjupa mig ytterligare i detta tema.

5.2.3 Slutord angående de möjliga orsakerna bakom den nya begreppsbildningen

Det är svårt att försöka spåra orsakerna till att nya begrepp etableras. Det blir lätt en aning spekulativt, och det låter sig nog sägas angående teorin om hur förståelsen av tillitsprincipen skulle ha inverkat HD:s manöver att skilja viljan från tilliten i 2014 års fall. Jag måste själv medge att teorin har brister: HD hänvisar inte till tillitsprincipen i fallet i fråga, och några ”bevis” för att teorin skulle vara riktig kan jag naturligtvis inte lägga fram.

---

¹⁵⁸ J Samuelsson, DCFR som svensk rättskälla? s 225.

¹⁵⁹ ...där ett av justitieråden som även dömde i 2014 års fall satt med. Dag Mattsson, som är civilrättare.

¹⁶⁰ Se Flodgren, Civilrätten i ett framtidsperspektiv s 34 och J Samuelsson, aa s 205ff. Se även Herre, DCFR och svensk rätt s 935.

¹⁶¹ Nio hänvisningar till DCFR hade gjorts vid tiden för publiceringen av J Samuelssons arbete, aa, s 191 vid not 5. På temat HD:s bruk av DCFR, se även Håstad, DCFR Rules in the Swedish Supreme Court s 179ff.

Jag anser ändå att teorin har någonting: Att det inte är omöjligt att den gamla konflikten mellan vilja och tillit som 32 § st 1 ska vara ett ställningstagande till, inverkar på en annan fråga, den om valet av tolkningsprincip – och att det fått till följd att objektivt skiljs från subjektivt även vid tolkningen.

En mer trolig förklaring till den nya begreppsbildningen är kanske att HD har tagit intryck av den rättsrealistiska förståelsen av viljeförklaringsbegreppet, där detta reserveras för rättshandlingar där någon sorts faktisk rättshandlingsvilja existerar hos avgivaren. Med en sådan förståelse av begreppet i fråga blir det naturligt att, precis som Grönfors, anse att inte alla fullmakter uppstår till följd av huvudmannens viljeförklaring.

Likaledes anser jag att teorin om DCFR:s inverkan på HD har visst förklaringsvärde, främst på grund av den nämnda hänvisningen i NJA 2013 s 659. Enligt DCFR II. 6:103 kan huvudmannen meddela fullmakt genom explicit eller konkludent *authorisation*, eller genom att försätta tredje man god tro om att fullmakt föreligger. Eftersträvas nu hypotetiskt sett att den svenska fullmaktsläran ska lika DCFR:s, är det onekligen lämpligare om man skiljer på vad som följer av en viljeförklaring (*authorisation*) och vad som följer av att tredje man försatts i god tro. Men även denna teori har den bristen att HD inte hänvisar till DCFR i det fall där skiljandet på viljeförklaringsfullmakter och tillitsfullmakter faktiskt sker. Även här rör det sig således om en teori, inte mer.

6 Synpunkter på rättsbildningen i NJA 2014 s 684

6.1 Kravet på huvudmannens insikt

Kortfattat kan den spänning som uppstått genom NJA 2014 s 684 beskrivas enligt följande. I svensk rätt uppfattas rättsläget så att rättshandlingar i princip tolkas objektivt i enlighet med mottagarens befogade intryck av huvudmannens vilja, utifrån de omständigheter som härrör från avgivaren, oavsett vad avgivaren *de facto* avsett eller insett. Denna regel, tillitsprincipen, har analogt stöd i 32 § st 1 *e contrario*.

I NJA 2014 s 684 villkorades skyddet för tredje mans befogade tillit genom kravet att huvudmannen måste haft erforderlig insikt om att de omständigheterna som härrörde från honom skulle kunna föranleda en tredje man att hysa befogad tillit till mellanmannen i behörighetshänseende. Detta kan ses som en inskränkning av tillitsprincipen. I doktrinen har detta påpekats och kritiserats, och det har anförts rättstillämpningen får bortse från denna del av prejudikatet tills dess att avvikelsen motiverats.¹⁶²

Det rör sig således om en konflikt mellan ett prejudikat från HD å ena sidan och en allmän princip å den andra. Principen i fråga har analogt stöd i en lagregel, men det är inte auktoritativt på samma sätt som om en lagregel hade varit direkt tillämplig. Analogt stöd är snarare ett *argument* för att välja en viss lösning. Argumentet är dock i enligt min mening starkt, för den svenska dispositiva civilrätten vilar på analogier; de är vårt substitut för en civilrättskodifikation.¹⁶³ Tillitsprincipen ger uttryck för en värdering, att mottagaren av en rättshandling har rätt att hysa befogad tillit till det objektivt uttryckta innehållet i rättshandlingen.¹⁶⁴ Men i egenskap av allmän princip väger tillitsprincipen tyngre än den värderingen. Den uppbärs av värdet av en konsekvent systematik inom avtalsrätten. Att rätten ter sig förstäelig och koherent är ett självändamål.¹⁶⁵ Det brukar i sin tur anses gynna förutsebarheten och omsättningsintresset.

Samtidigt är det självklart att inte alla frågor kan besvaras endast med blicken fäst på det egna systemet. Lösningarna på juridiska problem kan inte sökas endast i begreppen själva. Frågan om hur tillitsfullmaktens rekvisit ska utformas kan inte besvaras enbart genom det enkla konstaterandet att fullmakten är en viljeförklaring enligt avtalslagens förarbeten, att den som sådan tolkas i enlighet med tillitsprincipen, och att ett krav på huvudmannen insikt därmed är uteslutet. Att lösa problemet endast med utgångspunkt i

---

¹⁶² Lundberg, Ytterligare om tillitsfullmakt s 738.

¹⁶³ Kleineman, Juridisk metodlära s 23.

¹⁶⁴ Hellner, Metodproblem i rättsvetenskapen s 148.

¹⁶⁵ B Bengtsson, Om civilrättens splittring s 30f.

begreppens innebörd vore att ägna sig åt navelskådande.¹⁶⁶ Tvärtemot den tradition som kallas *den nordiska rättspragmatismen*, att söka den bästa lösningen istället för den systematiskt mest riktiga.¹⁶⁷

För egen del kan jag komma på flera skäl att villkora tillitsprincipen i ett fall som det som förelåg i NJA 2014 s 684. Ett är att det kan tänkas finnas ett behov av att skydda huvudmannen mot egenyttiga beslut från mellanmannens sida (en lösning på en typ av *principal agent*-problematik).¹⁶⁸ Ett annat skäl är att alltför omfattande möjligheter att rättshandla med fullmakt skulle urvattna firmateckningsrätten, som fyller en viktig roll inom associationsrätten.¹⁶⁹ Från sådana ändamålsöverväganden skulle det vara möjligt att argumentera för att ett insiktskrav ska ställas upp för att en tillitsfullmakt ska kunna föreligga. Problemet i NJA 2014 s 684 är dock att HD inte motiverar kravet på huvudmannens insikt på något övertygande sätt. Det åberopade stödet för insiktsrekvisitet i avtalslagen kan ifrågasättas på grund av att den ena av de regler som lyfts fram, 19 §, inte innehåller något insiktskrav. I den andra åberopade regeln, 6 § st 2, ersätter ena partens dolus den andra partens fog som argument för partsbindningen. Det gör att hänvisningen till regeln inte tycks helt träffande i detta sammanhang, eftersom det också krävs att tredje man haft fog för sin uppfattning för att en tillitsfullmakt ska föreligga. Min mening är att stödet för HD:s resonemang är sviktande, och det får avgörandet i denna del att framstå som en aning valhant skrivet. Att den argumentation som används för att inskränka tillitsprincipen inte är starkare än så förtar enligt min mening en del av fallets prejudikatvärde.

Vidare har vi det faktum att kravet på huvudmannens insikt i NJA 2014 s 684 tycks oförenligt med avgörandet NJA 1974 s 706. Frågan är därmed om inte 2014 års fall därför borde ha avgjorts i plenum i enlighet med 3 kap 6 § rättegångsbalken. Personligen anser jag att det finns visst fog för den åsikten, eftersom motstridiga prejudikat uppenbarligen inte är till gagn för rättsystemet. I detta fall misstänker jag dock att NJA 2014 s 684 har förutsättningar att få gott genomslag i rättstillämpningen, trots dess eventuella oförenlighet med NJA 1974 s 706. Vid en jämförelse framstår domskälen i NJA 2014 års mål som pedagogiskt och tydligt formulerade. För samma slutsats talar det faktum att NJA 2014 s 684 ligger nära i minnet medan NJA 1974 s 706 börjar bli till åren kommet.

---

¹⁶⁶ Eller, för att använda ett annat ord med starkt negativ klang, *begreppsjurisprudens*.

¹⁶⁷ Herre, DCFR och svensk rätt, s 936: ”Nog är det så, att jurister utbildade och verkande i Sverige i vissa fall är mer pragmatiska i meningen att systemet tillåts vara överordnat och istället lägger tonvikten på vad som är den bästa lösningen på ett enskilt problem.”

¹⁶⁸ Jfr. Flodgren som anför att fullmaktsinstitutet utformats med medvetenhet om *principal agent*-problemet. Flodgren, *Civilrätten i ett framtidsperspektiv* s 25.

¹⁶⁹ Grönfors, *Ställningsfullmaktens yttergränser* s 437, med hänvisning till NJA 1954 C 478.

Icke desto mindre är det problematiskt att HD i NJA 2014 s 684 förbigick 1974 års fall utan några särskilda åtbörder.

Sammantaget har kravet på huvudmannens insikt vissa brister. Trots dessa går det inte att bortse ifrån att HD enhälligt¹⁷⁰ och med all önskvärd tydlighet har uttryckt sin ståndpunkt gällande kravet på huvudmannens insikt, och ett sådant ställningstagande kan inte bortses ifrån. För det första därför att HD:s avgöranden är prejudicerande, och även om prejudikatbundenheten inte är formell i svensk rätt är det svårt att se att redan en svag argumentation från HD:s sida och ett äldre och något otydligt¹⁷¹ prejudikat skulle vara skäl nog att avvika från vad HD stadgat – även om insiktskravet i NJA 2014 s 684 kan anses inskränka tillitsprincipen. För det andra anser jag inte heller det nödvändigtvis skulle vara *bättre* att inte tillämpa något insiktsrequisit. Visserligen begränsar insiktskravet skyddet för tredje mans befogade tillit, men det stärker samtidigt huvudmannens kontroll över mellanmannens behörighet, vilket har sina fördelar. Därmed bör insiktskravet betraktas som gällande rätt, och för egen del kan jag nog anse att den som påstår annorlunda tillämpar en tveksam dogmatisk metod.¹⁷² Med detta sagt vore det, för att undanröja alla tvivel, önskvärt med ett bekräftande fall med starkare och utförligare motivering.

6.2 Begreppsbildningen i NJA 2014 s 684

Den nya begreppsbildning som HD introducerat genom NJA 2014 s 684 innebär att viljeförklaringsfullmakter ska skiljas från tillitsfullmakter. Uppdelningen ger intrycket att HD lägger i viljeförklaringsbegreppet att det måste finnas någon sorts verklig vilja bakom förklaringen, för annars hade rimligtvis inte ytterligare en fullmaktstyp behövts för att skydda den befogade tilliten. Enligt min mening kan ändamålsenligheten i den nya begreppsbildningen ifrågasättas. Ett skäl till det är att ett viljeförklaringsbegrepp där det som ”räknas” är någon sorts faktisk vilja och inte den förklarade viljan, tycks förutsätta att det går att få kunskap om den faktiska viljan. Av orsaker som jag förklarat ovan tror jag i princip inte att det är möjligt att få sådan kunskap. Men skulle det vara möjligt att få kännedom om vad en part velat med en viss rättshandling, och denna vilja skulle skilja sig från vad som framgår av själva rättshandlingen – vad skulle man då göra med den

---

¹⁷⁰ Det förekommer delade meningar om huruvida ett prejudikat är starkare om det är fattats av en enhällig domstol. Det menar exempelvis Strömholm, En svensk prejudikatlära s 938, men detta tillbakavisas av Munck, se Munck, Haltande prejudikat s 315ff.

¹⁷¹ Det finns som nämnts två sätt att tolka prejudikatet. Se not 140 ovan.

¹⁷² Se H Andersson, Ansvarsproblem i skadeståndsrätten s 37: ”Enligt rådande rättskälrelära dömer HD inte fel. Man kan ha invändningar mot ett sådant formellt och tråkigt svar, men det har ändå en poäng. HD:s domar är prejudicerande, och kommer därmed att påverka hur framtida tvister diskuteras och löses.”

informationen? Att tillmäta det tänkta betydelse framför det som med hänsyn till samtliga omständigheter kan uttolkas om det uttryckta framstår som opraktiskt och har inget stöd i gällande rätt. Vilket väl också är skälet till att tillitsprincipen anammats som tolkningsprincip, och att avtalslagens upphovsmän en gång i tiden tog ställning för tillitsprincipen som misstagsregel istället för viljeprincipen. Därför ser jag inte att vi har någon nytta av ett viljeförklaringsbegrepp som förutsätter rättshandlingsvilja.

Det sagda kan sammanfattas så att jag inte anser att det är möjligt eller ens meningsfullt att försöka skilja den subjektiva och den objektiva sidan av rättshandlingar åt. Och som jag uttryckt ovan förefaller det enligt min mening vara osannolikt att HD skulle anse någonting annat än den befogade tolkningen av en rättshandling ska vara bestämmande för dess innehåll. Ändå sker en sådan uppdelning mellan viljeförklaringen och den befogade tilliten i NJA 2014 s 684. Begreppsbildningen tycks därmed inte helt och hållet genomtänkt. Det kan ifrågasättas om uppdelningen mellan viljeförklaringsfullmakter och tillitsfullmakter fyller någon vettig dogmatisk funktion.¹⁷³ Tillitsfullmakten löser inget problem som inte redan gick att lösa utifrån de befintliga fullmaktstyperna som utvecklats i litteraturen. Till tillitsfullmaktens försvar kan dock anföras att begreppet som sådant är förklarande för regelns funktion, att skydda tredje mans befogade uppfattning om mellanmannens behörighet. I det avseendet har tillitsfullmakten en fördel jämfört med tolerans- och kombinationsfullmakterna. Huvudmannens tolerans eller kombinationen av yttre omständigheter bör rimligtvis ändå bara tillmätas betydelse i den mån de inger tredje man befogad tillit. Med hänsyn till detta kan det framstå som lämpligt att terminologin tydligt pekar på att det är den befogade tilliten som är den behörighetsgrundande omständigheten. Därmed anser jag att NJA 2013 s 659 var ett bra prejudikat, eftersom HD där tydliggjorde att det var skyddet för tredje mans tillit som var det centrala rekvisitet. Det problematiska uppstår i NJA 2014 s 684 vid skiljandet mellan viljeförklaringsfullmakten och tillitsfullmakten. Enligt min mening riskerar denna separation att leda till missförstånd gällande det faktum att tolkningsförfarandet tar sikte på den vilja som kommer till uttryck i viljeförklaringen och inte huvudmannens faktiska vilja.

---

¹⁷³ Begreppet är lånat av E Svensson, Gärningsmannaskap vid fleras deltagande i brott s 52.

7 Sammanfattning

Genom NJA 2013 s 659 intog svensk fullmaktspraxis ett nytt spår, genom etablerandet av tredje mans befogade tillit som grund för en mellanmans behörighet. Skyddet för tredje mans goda tro inom fullmaktsläran var visserligen ingen nyhet, men genom detta avgörande etablerade HD ”befogad tillit” som det centrala rekvisitet vid oklara behörighetssituationer. HD:s icke-nämmande av tillits- och kombinationsfullmakterna kan också sägas markera ett trendbrott. Det framstår som om HD tagit intryck av DCFR II. 6:103 vid utformandet av denna princip. I NJA 2014 s 684 tog HD nästa steg i utvecklingen av begreppsbildningen inom fullmaktsläran. Här etablerades tillitsfullmakten som en fullmaktstyp vid sidan av avtalslagens fullmaktsinstitut, som bygger på tanken att fullmakten är en viljeförklaring från huvudmannen till tredje man.

Kravet på att de omständigheter som grundar tredje mans tillit ska härröra från huvudmannen, liksom att tredje man ska ha varit i god tro i både objektiv och subjektiv mening, går båda att återföra på den fullmaktslära som kommer till uttryck i avtalslagen och tidigare fullmaktspraxis. I dessa avseenden innebar 2014 års avgörande inga förändringar i fråga om vad som krävs för att fullmaktsverkan ska uppkomma. Kravet på att huvudmannen haft insikt om att de omständigheter som härrör från honom kunnat föranleda en tredje man att hysa befogad tillit till mellanmannen i behörighetshänseende framstår dock som en materiell nyhet. Något sådant krav uppställs inte vid tillämpningen av tillitsprincipen, 32 § st 1 *e contrario*, enligt vilken mottagarens befogade tolkning av en rättshandling ska skyddas. Insiktskravet har därför kritiserats i doktrinen.

Min egen analys är att begreppsbildningen i NJA 2014 s 684, specifikt skiljandet mellan viljeförklaringsfullmakten och tillitsfullmakten, har vissa logiska brister. Det som tolkas är alltid den vilja som kommer till uttryck genom förklaringen, och om tredje man haft fog för sin tolkning borde ingen särskild fullmaktstyp krävas för att skydda denna tillit. Det framstår därför inte som ändamålsenligt att skilja på viljeförklaringsfullmakter och tillitsfullmakter. Tillitsfullmakten är således svår att förena med avtalslagens begreppsbildning, där en viljeförklaring inte förutsätter rättshandlingsvilja. Den förståelse av viljeförklaringsbegreppet som kommer till uttryck i 2014 års fall förefaller däremot likna Grönfors tolkning av viljeförklaringsbegreppet. I andra avseenden innebär dock NJA 2013 s 659 och NJA 2014 s 684 att HD har fjärrat sig från Grönfors fullmaktslära. Dels genom avståndstagandet från tolerans- och kombinationsfullmakterna, dels genom att HD:s tillitsfullmakt innehåller såväl subjektiva som objektiva rekvisit medan Grönfors

förespråkade en objektivistisk modell med där fullmaktsverkan uppkom på grund av ”fullmaktsgrundande rättsfakta”. En bärande tanke i Grönfors fullmaktslära var också tanken om att fullmakt kunde uppstå som sanktion mot huvudmannen. Några spår av dessa tankegångar syns inte i NJA 2014 s 684.

Jag har även försökt att spåra orsakerna till den nya begreppsbildningen i NJA 2014 s 684. Här har jag anfört att inflytandet från DCFR, liksom den rättsrealistiska tolkningen av viljeförklaringsbegreppet i bland annat Grönfors forskning, är möjliga orsaker till förändringen. Jag har även lagt fram en teori om att tillitsprincipens ställning som både misstagsregel och tolkningsregel kan ses som en möjlig orsak till varför HD skiljer på viljeförklaringen och tilliten i 2014 års fall.

Vissa kritiska synpunkter mot rättsbildningen i NJA 2014 s 684 har framförts. Framför allt gällande kravet på huvudmannens insikt, vars motivering enligt min mening är svag. Det är också problematiskt att HD inte berörde det faktum att insiktskravet strider mot den allmänna tolkningen av NJA 1974 s 706. Detta försvagar möjligen prejudikatvärdet av NJA 2014 s 684 vad avser insiktskravet. Jag anser dock inte att det finns stöd för att, som det har ansetts i doktrinen, bortse från insiktskravet. HD uttalar sin åsikt om gällande rätt i 2014 års fall med tydlighet och detta kan inte bortses ifrån. Icke desto mindre vore det önskvärt med ett avgörande som bekräftar att insiktskravet är gällande rätt.

Jag har också framfört att jag för egen del anser att HD:s skiljande på viljeförklaringsfullmakter och tillitsfullmakter inte är ändamålsenlig, eftersom tolkningen av viljeförklaringar rimligtvis måste ta sikte på den förklarade viljan och inte någon sorts faktiskt rättshandlingsvilja. Detta faktum riskerar att hamna i skymundan om man skiljer viljeförklaringen från den befogade tolkningen av densamma.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

NJA II 1915. Förslag till lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.

Rättsfall

NJA 1943 s 316

NJA 1954 C 478

NJA 1956 s 656

NJA 1973 s 725

NJA 1974 s 706

NJA 1985 s 717

NJA 1990 s 591

NJA 1992 s 168

NJA 1992 s 782

NJA 1997 s 382

NJA 1998 s 304

NJA 1999 s 35

NJA 2001 s 191 I och II

NJA 2002 s 244

NJA 2006 s 638

NJA 2013 s 659

NJA 2014 s 684

Litteratur

Adlercreutz, A & Gorton, L

– *Avtalsrätt I*, 13 uppl, Studentlitteratur 2011.

– *Avtalsrätt II*, 6 uppl, Studentlitteratur 2010.

Agell, A, *Rättsdogmatik som konstruktiv vetenskap*, Festskrift till Stig Strömholm s 35 - 62, Iustus Förlag 1997.

Almén, T & Eklund, R, *Lagen om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område* (cit *Lagen om avtal*), 9 uppl, Norstedts Juridik 1967 (faksimilupplaga omtryckt 1997).

Andersson, H, *Ansvarsproblem i skadeståndsrätten*, Iustus Förlag 2013.

Bengtsson, B, *Om civilrättens splittring*, Festskrift till Kurt Grönfors s 29 - 46, Norstedt Juridik 1991.

Berglund, M, *Avräkningsmetoden*, Iustus Förlag 2013.

Björne, L, *Den konstruktiva riktningen. Den nordiska rättsvetenskapens historia. Del III, 1871 - 1910* (cit *Den konstruktiva riktningen*), Institutet för rättshistorisk forskning 2002.

Calissendorf, K; Lambertz, G & Lindskog, S, *Tillägg till Högsta domstolens avgöranden, samt något om skiljaktigheter*, SvJT 2012, s 313 - 318.

Canaris, C-W & Grigoleit, H C, *Interpretation of Contracts*, Hartkamp, A m fl (red), Towards a European Civil Code, 4 uppl, s 587 - 618, Kluwer Law International 2011.

Dotevall, R

– *Fullmakt och immateriella tjänster*, Norstedts Juridik 2013.

– *Mellanmannens kunskap och huvudmannens bundenhet*, Norstedts Juridik 1998.

– *Något om ställningsfullmaktens utveckling*, SvJT 2003, s 637 - 643.

– *Representation i och utanför avtalslagen*, Andersen, M B m fl (red), Aftaleloven 100 år, s 241 - 258, DJØF Publishing 2015.

Flodgren, B, *Civilrätten i ett framtidsperspektiv*, Asp m fl (red), SvJT 100 år, s 23 - 52, Iustus Förlag 2016.

Gorton, L

– *Agency in Scandinavian Law with Particular Reference to Authority Implied by Position* (cit *Agency in Scandinavian Law*), Håstad, T (red) The Nordic Contracts Act s 133 - 155, DJØF Publishing 2015.

– *On demand-garanti och fullmaktfrågor*, JT 2002/2003, s 297 - 317.

Gregow, T, *Obiter dictum. Något att uppmuntra eller motarbeta?* (cit *Obiter dictum*), JT 2015/2016, s 36 - 49.

Grönfors, K

– *Avtalsgrundande rättsfakta*, 1 uppl, Nerenius & Santérus Förlag 1993

– *Ställningsfullmakt och bulvanskap*, P.A Norstedt & söners förlag 1961.

Grönfors, K & Dotevall, R, *Avtalslagen : en kommentar* (cit *Avtalslagen*), 4 uppl, Norstedts Juridik 2010.

Heidbrink, J, *Avtals uppkomst – dags att se bortom avtalslagen* (cit *Avtals uppkomst*), SvJT 2007, s 673 - 708.

Herre, J, *DCFR och svensk rätt*, SvJT 2012, s 933 - 940.

Hellner, J *Metodproblem i rättsvetenskapen*, Jure 2001.

Hoffman, L, *The Intolerable Wrestle with Words and Meanings*, South African Law Journal, Vol 114, 1997, s 656 - 674.

Holmbäck, U, *Förklaringsmisstag och oklara avtal*, SvJT 1961, s 327 - 338.

Håstad, T

– *Avtalslagens modell för avtals ingående, dissens, fullmakt, misstag med mera* (cit *Avtalslagens modell*), Andersen, M B m fl (red), Aftaleloven 100 år, s 165 - 168, DJØF Publishing 2015.

– *DCFR Rules in the Swedish Supreme Court*, Håstad, T (red), The Nordic Contracts Act s 133 – 155, DJØF Publishing 2015.

Høgberg, A P, *Kontraktstolkning*, Universitetsforlaget 2006.

Jareborg, N, *Rättsdogmatik som vetenskap*, SvJT 2001, s 1 - 10.

Johansson, S O & Ramberg, C, *Kurt Grönfors in memoriam* SvJT 2005, s 1120 - 1123.

Karhu, J, *Den nordiska avtalsrättens byggstenar*, Andersen, M B m fl (red) Aftaleloven 100 år. DJØF Publishing 2015.

Karlgren, H

– *Anmälan av Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap* (cit *Anmälan av Grönfors*), SvJT 1962, s 257 - 270.

– *Anmälan av Vablén, Avtal och tolkning* (cit *Anmälan av Vablén*) SvJT 1961, s 212 - 220.

– *Tolkning och omtolkning – i relation till misstagsregeln i 32 § avtalslagen* (cit *Tolkning och omtolkning*), SvJT 1966, s 161 - 170.

Kleineman, J, *Rättsdogmatisk metod*, Korling, F & Zamboni, M (red), Juridisk metodlära, s 21 - 45 Studentlitteratur 2013.

Lehrberg, B

– *Anmälan av Grönfors, Avtalsgrundade rättsfakta* (cit *Anmälan av Grönfors*), SvJT 1996, s 461 - 482.

– *Avtalstolkning*, 6 uppl, I.B.A. Institutet för Bank- och Affärsjuridik 2014.

– *Avtalsrättens grundelement*, 2 uppl, I.B.A. Institutet för Bank- och Affärsjuridik 2006.

– *Rättsvetenskap i praktikens tjänst?* SvJT 1991, s 753 - 768.

Lundberg, K, *Ytterligare om tillitsfullmakt*, JT 2015/2016, s 735 - 740.

Munck, J

– *Rättskällor förr och nu*, Juridisk Publikation 2014, s 199 - 208.

– *Haltande prejudikat*, Festskrift till Torkel Gregow s 315 - 324, Norstedts Juridik 2010.

Peczniak, A, *Vad är rätt?*, Norstedts Juridik 1995.

Samuelsson, J

– *DCFR som svensk rättskälla?* Dahlberg, M & Åhman, K, De lege. Europarätten – 20 år i Sverige, Iustus Förlag 2016.

– *Tolkning och utfyllning*, Iustus Förlag 2008.

– *Tolkningslärans gåta*, Iustus Förlag 2011.

Sandström, M, *Rätt eller vetenskap? Till frågan om rättsvetenskapens nytta* (cit *Rätt eller vetenskap*) SvJT 2002, s 283 - 291.

Stang, F, *Viljesdogmet* Tfr 1905, s 280 - 350.

Stridsberg, C, *Tillitsfullmakter – nytt klargörande om befogad tillit som behörighetsgrund* (cit *Tillitsfullmakter*) JT 2014/2015, s 619 - 629.

Strömholm, S, *En svensk prejudikatlära: behov och möjligheter* (cit *En svensk prejudikatlära*), SvJT, 1984 s 923 - 945.

Sundell, J-O, *Tysk påverkan på svensk civilrättsdoktrin 1870 - 1914*, Institutet för rättshistorisk forskning s 1987.

Svensson, E, *Gärningsmannaskap vid fleras deltagande i brott*, Iustus Förlag 2016.

Svensson, O

– *Viljeförklaringen och dess innehåll*, Nerenius & Santéus Förlag 1996.

– *Viljeförklaring och tillitsfullmakt*, JT 2015/2016, s 330 - 356.

Trygger, E, *Om fullmakt såsom civilrättsligt institut*, Lundequistiska bokhandeln (distributör) 1884.

Ramberg, C & Ramberg, J,

– *Allmän avtalsrätt*, 9 uppl, Wolters Kluwer 2014.

– *Allmän avtalsrätt*, 10 uppl, Wolters Kluwer 2016.

Ramberg, J, *Oklart om oklarhetsregeln*, Till Jan Hellner den 28 oktober 1997 – Rättsfall att minnas, s 59 - 66, Norstedts Juridik 1999.

Ussing, H, *Aftaler paa formuerettens omraade* (cit *Aftaler*) 3 uppl, Juristforbundets Forlag 1978.

Vahlén, L, *Avtal och tolkning*, Norstedts Juridik 1960.

Van Hoecke, M, *Epistemology and Methodology of Comparative Law*, Hart Publishing 2004.

Åhman, O, *Behörighet och befogenhet i aktiebolagsrätten*, Iustus Förlag 1997.